

ÁGOSTON GYÖRGY

A gimnázium és a „közös alapú” középiskolai kísérlet

Ismeretes, hogy 1979-ben négy gimnázium 6 és öt szakközépiskola 12 első osztályában kísérletet indítottunk egy olyan új középiskolai képzési rendszer lehetőségének a megvizsgálására, amelynek egységes, közös általánosan képző első szakasza van (1-2. osztály), és csak a 3. osztálytól kezdve differenciálódik általánosan képző és szakképző második szakaszra (3-4. osztály).

Az első szakasz általános képzését úgy terveztük, hogy az a hagyományosnak tekintett általános műveltségnél jóval nagyobb mértékben foglaljon magában általános elméleti és gyakorlati műszaki műveltséget. Arra törekedtünk tehát, hogy a középiskolai képzés első szakasza tartalmazza a gimnáziumi tantárgyak tantervi anyagának legalább a törzsanyagát, és heti 2 óránál jelentősen több jusson benne elméleti és gyakorlati általános műszaki oktatásra. Az első osztályban heti 4, a 2. osztályban heti 7 órára terveztük az elméleti és gyakorlati műszaki képzést, amelyet mind az 1. osztály, mind a 2. osztály befejezése után 3 hetes nyári műhely-(termelési) gyakorlattal is kiegészítettünk. Az általánosan kötelező tantervi keretet kiegészítettük egy heti 2 órás szabad sávval, azt tanácsolva az iskoláknak, hogy ezzel nyújtsanak lehetőséget a tanulóknak az orosz nyelv és egy második idegen nyelv alaposabb tanulására. Az első szakasz óratervében ugyanis kötelezően szerepelt az orosz mellett egy második idegen nyelv is, de csak heti 2-2 órában.

Olyan középiskolai első szakaszt terveztünk tehát, amely alkalmas mind a ráépülő általánosan képző, mind a különböző ipari szakképzést adó második szakasz megalapozására. Az általánosan képző második szakaszt a fakultatív gimnáziumi képzés 3-4. osztálya jelentette változatlanul hagyott, akkor érvényben lévő tantervével. A kísérletbe gépészeti, erőáramú, elektronikai, finommechanikai és vegyészeti szakképzést adó iskolák kapcsolódtak be. Az általánosan képző első szakaszra épülő szakképző második szakasz óraterve és tanterve természetesen az akkor érvényben lévő szakközépiskolai óratervekhez és tantervekhez viszonyítva jelentősen változott. A szakképző második szakaszra (3-4. osztály), amely érettségivel és szakmunkásképesítő vizsgával zárult, szervesen ráépült a technikusképesítést adó 5. osztály, amelybe az érettségi-képesítő vizsgán megfelelő eredményt elért tanulók iratkozhattak be.

A kísérleti óraterveket a 6 napos tanítási hétre terveztük. A heti óraszámok alacsonyabbak voltak az akkor érvényben lévő szakközépiskolai heti óraszámoknál, a gimnáziuminál ugyan némileg magasabbak, de kezdetben a heti

óraszám nem okozott nehézségeket. A helyzet kétségkívül megváltozott az 5 napos tanítási hétre való áttéréskor, a heti óraterv feszítettebb lett, de a szakközépiskolákban súlyosabb problémákat még ez sem okozott, annál inkább a gimnáziumokban, amelyekben a kísérleti egységes alapú osztály óratervét állandóan összehasonlították a párhuzamos nem kísérleti osztályok óratervével, amely egyébként – mint említettük – nem jelentősen volt alacsonyabb.

Kísérleti óratervünkben kellően megvilágítottuk azokat a gazdasági-társadalmi fejlődési tendenciákat és pedagógiai-fejlődéslélektani megfontolásokat, amelyek középiskolai rendszerünk fejlesztésének fent vázolt koncepciójához (hipotéziséhez) vezettek bennünket. Ezeket itt most nem ismételjük meg, de a következőket mégis hangsúlyozni szeretnénk:

a/ Elemzéseink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy hazánkban is a technikai-technológiai, tehát a műszaki fejlesztésnek a szó szoros értelmében döntő kérdése az általánosan műveltebb és szélesebb körű elméleti szakmai műveltséggel rendelkező, tehát nem szűken specializált szakemberek képzése. Ezért tartottuk nagyon fontosnak, hogy a középiskolai szakképzés az eddiginél jóval nagyobb általános műveltséggel alapozódjék meg, és hogy maga a szakképzés is elméletigényesebbé váljék.

b/ Kísérletünkkel nem kívántuk csorbítani a gimnáziumi általános képzést. Soha nem gondotunk arra, hogy a középiskolai képzés második szakaszát is teljes egészében „szakmászítani” kell, tehát hogy minden középiskolai tanulóknak szakmai képesítést is kell szereznie. Csak megjegyezzük, külföldön (pl. Jugoszláviában) bevezettek egy ilyen középfokú és középiskolai képzési rendszert, amelynek tarthatatansága néhány év alatt kiderült. Csorbíthatatlanul meg kívántuk őrizni a gimnáziumi tanulmányi út lehetőségét mindazon tanulók számára, akik képességeik, érdeklődésük, egyetemi tanulmányok végzésében való érdekeltségük miatt gimnáziumot akarnak végezni, gimnáziumi érettségít kívánnak tenni. Hiszen, mint említettük, az egységes középiskolai első szakasz tantervi tervezésekor egyik alapvető szempontunk volt, hogy minden probléma, nehézség, zökkenő nélkül nyisson utat a gimnázium 3. osztályába.

c/ Éppen ezért, mert az általános képzésnek olyan jelentőséget tulajdonítottunk, hogy bizonyos gimnáziumi tárgyak kísérletünkben először váltak a szakközépiskolai képzés szerves részévé (a magyar nyelv külön osztályozandó tárgyként való beiktatása az első szakasz óratervébe, a 2. idegen nyelv, földrajz, a gimnáziumban tanított valamennyi természettudományi tárgy törzsanyaga, ének-zene, rajz és művészettörténet), azt a reményt tápláltuk, hogy a gimnáziumi tanárok kísérletünk híveivé váljanak; örülnek majd annak, hogy az eddig csak gimnáziumban tanított tárgyakat távlatilag a középiskolába íratkozó valamennyi tanuló tanulni fogja.

d/ Az egységes első szakasz általános elméleti és gyakorlati műszaki képzésnek tervezésekor természetesen fontos szempont volt, hogy az kellő alapot biztosítson az időben megrövidülő specializált szakképzés számára, tehát hogy az első szakasz elvégzése után ugyancsak nehézség nélkül lehessen a szakközépiskola 3. osztályától a kísérletbe bevont szakképző tanulmányokat végezni. De korántsem csak ez volt a szempontunk. Elemzéseinkből arra a következtetésre jutottunk, hogy távlatilag a társadalom minden tagjának, a gimnáziumi és egyetemi tanulmányokat végzett értelmiségnek is a mainál elmélyültebb, korszerű elméleti és gyakorlati műszaki, technikai műveltségre lesz szükségük. Már ma sincs olyan értelmiségi pálya, amelyen a modern technikát ne vennék igénybe. Modern technikai eszközök nélkül ma már nincs modern tanítás, az orvos sem nélkülözheti a modern műszereket, úgyszólván minden értelmiségi pálya „műszerigényes”. De nemcsak a munkában, hanem otthon, a szabad időben is körülvesz bennünket a modern technika, távlatilag mindannyian a modern technika kezelői leszünk, és nyilván – ha nem is a szakember színvonalán – ismerni is kívánjuk annak tudományos-műszaki lényegét, amivel dolgozunk, amit használunk, kezelünk. Úgy gondoltuk tehát, az a műszaki alpműveltség, amelyet a középiskolai képzés első szakaszában nyújtunk, elengedhetetlenül szükséges lesz azok számára is, akik a 3. osztálytól gimnáziumi tanulmányokat folytatnak.

e/ Említettük a fejlődéslélektani megfontolást is. Sok kutatási adat, megfigyelés, tapasztalat azt a hipotézist támasztotta alá, hogy a tanulók „sorsdöntő”, tehát jövődöntő pályaválasztásukat, egész életpályájukat meghatározó iskolatípus-választásukat indokolt 14-15 éves korról 16-17 éves korra helyezni. Vagyis az általános iskola befejezése után a tanulóknak a középiskolai tanulmányok első szakaszában még mindig olyan általános képzésben kell részesülniük, amelyben az orientáció élve érvényesül, amelynek tanulmányi tapasztalatai alapján a tanulóknak az iskola segítségével, tanácsadásával módjuk van a 2. osztály befejezésekor újból megfontolni, általánosan képző irányban vagy szakirányban folytatják-e tanulmányaikat. Sok adat állt rendelkezésünkre „iskolatévesztő” középiskolásokról. A szociológiai kutatások is azt bizonyították, hogy az általános iskola befejezése után a tanulók jelentős része nem képességei alapján választ középiskolatípust, a választás nagy mértékben társadalmi rétegmeghatározottságú: az értelmiségi és vezető állású szülők előtt csak a gimnáziumnak van presztízse, a szakközépiskolában viszont többségben vannak a fizikai dolgozók gyermekei. Ilymódon sok gimnazista akad, aki a 3. vagy 4. osztályban jön rá arra, hogy jobb lett volna szakmát is adó, az érettségi után közvetlenül elhelyezkedést biztosító középiskolába járnia. Ezek azok a gimnazisták nagy arányban, akiknek nincs esélyük felsőfokú tanulmányokat végezni, nem veszik fel őket főiskolára-egyetemre, és gimnáziumi érettségivel súlyos

elhelyezkedési, társadalmi beilleszkedési nehézségekkel találják szembe magukat. Egy részük ekkor jelentkezik rövidített időtartamú szakmunkásképzésbe. Ugyanakkor esetleg szakközépiskolába iratnak be olyan tanulókat, akik irodalmi, történelmi, nyelvi, elméleti matematikai tanulmányokban tudtak volna igazán kiteljesedni, de ilyen irányú képességeiket szakközépiskolai tanulmányaik nem fejlesztették ki. Ilymódon jutottunk el egy rugalmasabb, a tanulók képességeihez jobban alkalmazkodni tudó, átmenetre, „korrekciós irányváltoztatásokra” lehetőséget adó középiskolai rendszer koncepciójához.

Összefoglalásul még egyszer hangsúlyozni kívánjuk – a fent ismertetett kísérleti kiindulópontok reméljük valóban ezt támasztják alá – kísérletünk nem célozta semmilyen vonatkozásban a gimnáziumi tanulmányok háttérbe szorítását, biztosítani kívántuk, hogy minden olyan tanuló, aki 16-17 éves korában is – képességei ismeretében – gimnáziumi tanulmányokat kíván folytatni, ezt a fennálló gimnáziumi követelmények szintjén maradéktalanul megtehesse. Óraterveinket nem tartottuk véglegesnek. Úgy gondoltuk, hogy a kísérlet folyamán a kísérleti első szakaszra változatlanul ráépített 3-4. osztályos, akkor érvényben volt gimnáziumi képzést is – a tapasztalatok alapján – módosítani tudjuk olymódon, hogy a gimnáziumi nevelési-oktatási célok elérését minél jobban biztosítani lehessen. Sajnos ilyen módosításokra, korrekciókra – az alábbiakban vázolt fejlemények miatt – nem kerülhetett sor.

A következő gimnáziumokban indultak kísérleti osztályok 1979 szeptemberében: a budapesti Kaffka Margit Gimnáziumban 3 osztály (6 párhuzamos osztályból), a szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban 1 osztály (6 párhuzamos osztályból), a szegedi közös vezetésű Tisza-parti Gimnáziumban és Szakközépiskolában (később Széchényi Gimnázium és Szakközépiskola) 1 osztály (4 párhuzamos osztályból, amelyek közül 1 testnevelésre szakosított gimnáziumi osztály, 1 óvónőképző osztály, 1 vízügyi szakképzést adó osztály), a miskolci Herman Ottó Gimnáziumban 1 osztály (5 párhuzamos osztályból). 1983-ban csatlakozott a kísérlethez az orosházi közös vezetésű Táncsics Mihály Gimnázium és Gépipari Szakközépiskola 6 párhuzamos osztállyal. Ez utóbbi iskola korábban gimnázium volt, 1963-ban vált közös vezetésű gimnáziummá és szakközépiskolává, de ekkor is gimnáziumi dominanciájú maradt, és elsősorban gimnáziumi hagyománya, presztízse határozta meg belső szellemiségét.

Nem lényegtelen mozzanat, hogy az iskolák a kísérletbe általában nem önkéntes elhatározás, testületeik egészének vagy többségének kezdeményezésére kerültek be. A Kaffka Gimnáziumot a Fővárosi Tanács Művelődési Főosztálya (bizonyára az illetékes kerületi tanácsi szervekkel egyetértésben), a Herman Gimnáziumot a Miskolci Városi Tanács Művelődési Osztálya „jelölte ki” számunkra. A kísérletvezetőnek és munkatársainak korábban ezekkel az iskolákkal semmilyen kapcsolata nem volt, és az állandó személyes kontaktustar-

tás velük Szegedről nem tudott kellően intenzívvé válni. A Kaffka Gimnázium nyugdíj előtt álló igazgatója készségesen és segítőkészen vállalta a kísérletet, a tantestület sok tagjánál azonban már a kísérlet megkezdése előtt, a kísérleti tervet ismertető, megbeszélő első értekezleten értetlenséget, idegenséget tapasztaltunk. A Herman Ottó Gimnázium kiváló igazgatója és tantestülete a kezdetben fellépő nehézségek ellenére rendkívül pozitívan viszonyult a kísérlethez. Az említett szegedi gimnáziumok igazgatói – már a kísérletvezetővel való régebbi személyes kapcsolat miatt is – segítették bevezetni egy-egy osztályukba a kísérleti képzést. Az orosházi iskola csatlakozását a Békés megyei Tanács Művelődési Osztályának a vezetője kezdeményezte, aki nagyra értékelte kísérleti koncepciókat, és alkalmasnak találta arra, hogy idővel a városban működő mezőgazdasági szakközépiskolának a kísérletbe történő bekapcsolásával egy korszerű, a tanulók és szülei igényeinek megfelelő, a város és környéke munkaerősükségeit is jól kielégítő rugalmas középiskolarendszer jöjjön létre Orosházán. Sajnálatos azonban, hogy a kijelölt kísérleti iskola igazgatója és tantestülete korántsem bizonyult olyan kezdeményezőnek, mint ahogy azt a művelődési osztályvezető gondolta.

A gimnáziumi képzés még egy érdekes formában jelentkezett kísérleti folyamatunkban. A budapesti Egressy Gábor Szakközépiskola, amely kezdetben évfolyamonként 2 osztályban, majd valamennyi osztályában bevezette a kísérleti képzést, vállalkozott arra, hogy gimnáziumi 3. osztályt nyit olyan tanulók számára, akik a budapesti kísérleti szakközépiskolákban a 2. osztály befejezése után a gimnáziumi tanulmányokat választották. Ez a gimnáziumi 3. osztály 21 tanulóval az 1983. évben indult.

Kísérleti képzésünk nem tudott gyökeret verni a gimnáziumokban, de még az elsősorban gimnáziumi hagyományait őrző, a gimnáziumi presztizsét féltő orosházi iskolában sem. Az Egressy Szakközépiskola sem nyitott már a következő évben gimnáziumi osztályt. A gimnáziumok fokozatosan kiváltak a kísérletből. A kiválások oka – és ezt előljáróban meg kell állapítanunk – *elsősorban* nem a kísérleti képzési koncepció eleve elhibázott, tartalmilag nem megfelelő voltában keresendő. Elég bizonyítékunk van ugyanis arra, hogy azok a tanulók akik a kísérleti képzés első szakasza után gimnáziumi tanulmányokat folytattak, nem kerültek hátrányba azokkal a társaikkal szemben, akik a hagyományos gimnáziumi tanulmányi úton jutottak el az érettségig. Ugyanakkor kétségkívül szert tettek olyan műszaki elméleti és gyakorlati műveltségre, amelyet számukra a hagyományos gimnáziumi képzés nem biztosított volna. A kísérleti folyamatban 1987-ig voltak érettségiző gimnáziumi osztályaink: 1983-ban 3 osztály (szegedi Radnóti, Tisza-parti, miskolci Herman 1-1 osztály), 1984-ben 3 osztály (ugyancsak az előbbi gimnáziumokból 1-1 osztály), 1985-ben 3 osztály (szegedi Tisza-parti Gimnázium, miskolci Herman Gimnázium).

zium, Egressy Szakközépiskola 1-1 osztály), 1986-ban 5 osztály (miskolci Herman 1 osztály, orosházi Táncsis 4 osztály), 1987-ben 5 osztály (miskolci Herman 1 osztály, orosházi Táncsics 4 osztály). Összesen tehát 19 olyan gimnáziumi osztály érettségizett, amely a kísérleti egységes középiskolai alapképzésben (1-2. osztály) részesült. Említeni kell azokat az egyes tanulókat is, akik a kísérlet során a szakközépiskolákból a 2. osztály után különböző gimnáziumokba mentek át, de nem a fenti osztályokba. Budapesten pl. a Kaffka Gimnázium korai kiválása miatt 1981-ben és 1982-ben csakis ilyen egyedi átmenetek voltak lehetségesek, és nem kis számban fordultak elő, de Szegeden és Miskolcon is akadt átlépés a kísérleti szakközépiskolákból olyan gimnáziumba, amelyben kísérleti első szakasz nem működött.

A kísérleti képzés „kudarcat” vagy enyhébben kifejezve: fokozatos megszűnését a gimnáziumokban elsősorban azoknak az elvárásoknak az ellenállásából lehet megértenünk, amelyeket a gyermekeiket gimnáziumba irató társadalmi rétegek, elsősorban az értelmiségiek a gimnáziummal, a gimnáziumi műveltségi tartalommal szemben hagyományosan táplálnak, és amely elvárások szívósan fenntartják magukat, nem véve tudomást az idők változásáról. Ezek az elvárások rendkívül makacs beidegződések, és – úgy tűnik – néhány kísérleti osztály, amelyet körülvesz – még a kísérleti iskolában is – a hagyományos közoktatási környezet, nem tudja megváltoztatni őket. Átmenetileg, egy-két évig elképzelhető a kísérleti működés, de ha semmi sem történik a hagyományos közoktatási környezet és az egyes iskolatípusokhoz fűződő közvélemény változtatása érdekében, ha a közoktatáspolitikai határozottabb támogatása elmarad, sőt magában a közoktatáspolitikában és a közvéleményben a kísérleti képzés koncepciójával ellentétes hatóerők lépnek fel, a kísérleti képzés nem tud meggyökeresedni, fejlődni, önmaga korrigálására sem jut ideje; a hagyományos, változatlan vagy más irányban változó közoktatási környezet és közvélemény egyszerűen kiszorítja, megfojtja.

A gimnáziummal kapcsolatos társadalmi elvárás lényege, hogy olyan képzést adjon, amely tanuló számára a leoptimalisabban biztosítja a sikeres egyetemi felvételi vizsgát *a mindenkori követelményeknek* megfelelően. (Nem kívánunk most foglalkozni azzal az egyébként kardinális kérdéssel, hogy a jelenlegi egyetemi felvételi követelményrendszer mennyire korszerűtlen, mennyire képtelen az élethivatásra valóban alkalmasak kiválasztására.) Ez az elvárás elsősorban az értelmiség és a vezető réteg elvárása, amely gyermekeit mindenképpen egyetemi végzettséghez kívánja juttatni, és már azt is nehezen veszi tudomásul, ha a kevésbé sikeres egyetemi felvétel esetében gyermekeit főiskolára irányítják át. Ha pedig semmilyen felsőfokú intézményben nem lehetséges a gyermek továbbtanulása, az e rétegek családjai számára nehezen elviselhető szerencsétlenség, társadalmi presztizsvesztés. Különösen erős ez

az elvárás azokkal a gimnáziumokkal szemben, amelyekben az értelmiség és a vezető réteg gyermekei koncentrálnak (nagyvárosok értelmiségi lakóközterében lévő gimnáziumok, gyakorló gimnáziumok, ún. elitgimnáziumok). Egy gimnázium presztízse attól függ, mekkora érettségizett tanulóinak az egyetemre felvett átlaga évtizedekre visszamenőleg. Minthogy az egyetemi felvételi vizsga – még a műszaki egyetemeken és főiskolákon is – előnyben részesíti a tisztán elméleti felkészültséget, egészen természetes, hogy a gimnáziumtól hagyományosan elméleti képzést várnak el, és ez az elvárás visszautasít minden olyan képzési tartalmat, amely ezt az egyetemi felvételi vizsga által meghatározott elméleti képzést zavarja, vagy feltételezni lehet róla, hogy zavarná. Ez volt a fő oka (nem egyetlen oka) az 5+1-es rendszerű gimnáziumi képzés „bukásának”, és ez az oka annak is, hogy a fakultatív gimnáziumi képzésben a gyakorlati tárgyak nem tudtak meghonosodni, hogy a tanulók elméleti fakultációs tárgyat választottak még akkor is, amikor abból a tárgyból tanulmányi eredményük gyenge volt. Ez nagy mértékben hozzájárult a fakultációs képzési rendszer általános kompromittálásához. Az 1-2. osztályban az orientációt sem az iskolák, sem a szülők nem vették komolyan, a fakultációs tárgyak választása és a tanulók tényleges képességei között nagyon gyakran nem volt összefüggés. Így azután a fakultatív képzési rendszer sem tudta megoldani azoknak a gimnáziumi érettségizetteknek a problémáit (az érettségizetteknek átlagosan 50%-a), akik tanulmányaikat felsőfokú intézményben nem folytathatják, akiknek a gimnázium elvégzése után – kénytelen-kelletlen – munkát kell vállalniuk. A gimnáziumi közoktatáspolitikai nincs igazán tekintettel ezekre a tanulókra.

A közoktatáspolitikában a középiskolai képzéssel kapcsolatban ellentmondásos tendenciák érvényesültek az elmúlt évtizedben. Az 1982-es oktatásügyi pártállásfoglalás ösztönözte középiskolai képzésünk továbbfejlesztését a mi kísérleti koncepcióknak megfelelő irányban: olyan középiskolai rendszer kifejlesztését, amely a képzés első szakaszában lényegében azonos műveltségi törzsanyagot közvetít, és eme első szakasz (1-2. osztály) után „korrekciós irányváltást” tesz lehetővé. Ennek érdekében azonban tulajdonképpen alig történt valami. A szakközépiskolák képzésének első szakaszában némileg bővült ugyan az általánosan művelő anyag és enyhült a szakképzés szűk specializáltsága (szakmacsoportos alapozás), de a tantervi anyag még mindig olyanmennyire különbözik a gimnáziumétól, hogy gyakorlatilag a „korrekciós irányváltás” lehetetlen. A szakközépiskoláról mégis azt lehet mondani, hogy szerény lépést tett egy a mainál egységesebb középiskolai első szakasz felé. A gimnáziumot illetően viszont olyan oktatáspolitikai törekvések érvényesültek, amelyek a hagyományos gimnáziumi képzést stabilizálták, sőt a tehetségnevelés jelszavával, az elitárius képzés szükségességének és jogosultságának meg-

hírdetésével ellenállóvá tették minden olyan képzési tartalom befogadásával szemben, amely utat nyitott volna egy mainál egységesebb középiskolai első szakasz kiépítése felé, és amely talán jobban és demokratikusabban szolgálná a tehetségkiválasztást. A tehetségnevelés, az elitképzés, az elitiskola felerősödött gondolatköre a leghatározottabban gimnáziumcentrikus, elitiskolán senki sem ért szakközépiskolát vagy ipari tanuló intézetet, mint ahogy idegen nyelven oktató középiskolát is csak gimnáziumként tudnak elképzelni. Ilyen körülmények között nemcsak hogy stabilizálódik a hagyományos gimnáziumi elméleti képzés, hanem a gimnáziumok újból arra töreksenek, hogy minél több speciális osztályt nyissanak már az első osztálytól kezdve, Ilymódon nem közelednek, hanem teljesen eltávolodnak a pártállásfoglalásban megjelölt középiskolai fejlesztési iránytól.

A pártállásfoglalásban megjelölt fejlesztési irányra nem valamiféle ósdi tekintélyelvűség alapján hivatkozunk, hanem azért, mert meggyőződésünk, hogy – mint ahogy a mi kísérleti koncepciónkra is hisszük – jobban megfelel a gazdasági-társadalmi fejlődés tényleges szükségleteinek, jobban megfelel a következő években erőteljesen megnövekedő létszámú gimnáziumi tanulók összérdekeinek. Nem sérti az elméleti tanulmányok iránt érdeklődő és megfelelő képességekkel is rendelkező, az egyetem felé törekvő tanulók érdekeit sem, ugyanakkor lehetőséget ad a technikai-gyakorlati érdeklődés kielégítésére, az e téren boldogulni tudók kibontakozására is; érettségizett szakmunkásokként vagy technikusok oklevél birtokában zavartalan társadalmi beilleszkedést, jó, biztos elhelyezkedést biztosít számukra a középiskola elvégzése után, nem elzárva az arra valók előtt az egyetemi-főiskolai tanulmányokat sem.

A fent leírt, a hagyományos gimnáziumi képzés presztízst erősítő társadalmi és közoktatáspolitikai légkörben teljesen lehetetlennek vagy csak – mint említettük – ideig-óráig bizonyult lehetségesnek megvalósítani a gimnáziumokban kísérleti képzési tervüket.

A következőkben több olyan okot, körülményt fogunk tárgyalni, amely a kísérlet nem minden feltétellel számoló tervezése, kísérletszervezési járatlanságok, tapasztalatlanságok következtében állt elő, és vált a kísérleti képzés meghonosodásának akadályává a gimnáziumokban. Ezek persze nem elhanyagolható okok, körülmények, sőt nagyon is lényegesek. Mégis határozottan lehet állítani, hogy kísérleti képzésünk kedvezőtlen gimnáziumi sorsának döntő meghatározói azok a fent említett közoktatáspolitikai tendenciák, amelyek a két középiskolátípusnak nem egymáshoz való közelítése, hanem még az ediginél is nagyobb mérvű eltávolodása irányában hatottak.

A budapesti Kaffka Margit gimnáziumban, amelyben – mint említettük – a 6 párhuzamos osztály közül 3-ban a kísérleti egységes középiskolai tanterv szerint indult 1979 szeptemberében a képzés, a szülők egy csoportja a tantes-

tület egy részének támogatásával és biztosításával kezdettől szinte „hadjáratot” indított a kísérleti képzés ellen. E szülői csoporthoz vezető beosztású, befolyásos értelmiségi szülők tartoztak, akik sikerrel „dolgozták meg”, és használták fel értekezleteken a kísérlet elleni szószólóként az ebben az iskolában kis arányban feltalálható munkásszármasztó tanulók szüleit. A hadjárat főképp a műszaki képzés, ennek is elsősorban a gyakorlati része ellen irányult, amelynek keretében a tanulóknak iskolai tanműhelyekben is kellett dolgozniuk, szerszámokkal, anyaggal bánni tanulniuk. Külön támadási pont volt a kísérleti tantervbe iktatott 3 hetes nyári műszaki gyakorlat, amellyel a gimnáziumi tanév meghosszabbodott, és amelyet ugyancsak iskolai vagy üzemi tanműhelyben kellett a tanulóknak teljesíteniük. Többszöri próbálkozás ellenére nem sikerült meggyőzni sem a szülőknél, sem a tantestületnek a kísérleti képzés ellen agitáló „kemény” magját arról, hogy a kísérleti képzés nem akadály a tanuló gimnáziumi tanulmányi útjának, és senkit sem fenyeget veszély, hogy akarata ellenére szakközépiskolába kényszerítik. Arról van szó csupán, hogy lehetőséget kívánunk biztosítani a második osztály után átmenetre a kísérletbe bevont kiváló szakközépiskolákba olyan tanulóknak, akik ezt az átmenetet jobb boldogulásuk érdekében szülői beleegyezéssel saját maguk kívánják. Természetesen – hangsúlyoztuk – a kísérlet lényegéhez tartozik, hogy a tanárok segítsék a tanulókat tanulmányi útjuk megválasztásában önismeretre neveléssel, képességeik felismertetésével. Arról is igyekeztünk meggyőzni a szülőket és a tanulókat, hogy az a műszaki műveltség és azok a munkakészségek, amelyeket a tanuló a kísérleti képzés során az 1-2. osztályban szereznek, csak hasznukra válnak akkor is, ha a gimnáziumi tanulmányokat választják. Süket fülekre találtunk, a tanárok – legalább is az értekezleteken megnyilatkozók – még megérteni sem voltak hajlandók az orientációs munka szükségességét; a kísérlettel szemben ellenséges, hangadó szülői befolyását sem volt energiánk megszüntetni. Az első tanév végén a velük folytatott rossz hangulatú és eredménytelen „beszélgetés” után úgy döntöttünk, hogy a Kaffka Gimnáziumban a kísérletet nem szabad erőltetnünk, azonnal abba kell hagynunk. A tanuló minden nehézség nélkül folytathatták tanulmányaikat a 2. osztályban az akkor érvényben volt gimnáziumi tanterv szerint, hiszen – mint említettük – a képzés első szakasza teljes egészében tartalmazta a gimnáziumi törzsanyagot.

Az események ilyen alakulásához hozzájárult, hogy a kísérletet a nyugdíj előtt álló – egyébként a kísérlethez igen pozitívan viszonyuló – igazgató vállalta, akinek viszont éppen közeli nyugdíjaztatása miatt már semmi befolyása nem volt sem a tanári karra, sem a szülőkre. Az aktív és állandó igazgatói kísérletvezetői tevékenység pedig nélkülözhetetlen feltétele egy ilyen, a képzés egészét jelentékenyen érintő iskolakísérlet bevezetésének, folytatásának, po-

zítív lehetőségei realizálódásának, a tapasztalatok alapján történő folyamatos korrekciójának. A Kaffka Gimnáziumban még a kísérlet „bevezetéséhez” sem jutottunk el.

Nem dramatizálni kívántuk a fentiekkel a Kaffka Gimnáziumban történeteket, és nem megróni, elítélni a kísérlet ellenzőit, hiszen ők a „saját logikájuk” szerint cselekedtek. Csak történeti tényként regisztráljuk azt a fogadtatást, amelyben a mi logikánk szerint ésszerű, a társadalmi fejlődést és a tanulók érdekeit egyaránt tekintetbe vevő kísérletünk egy „előkelő” budai gimnáziumban részeseült.

A kísérlettel szembeni ellenérzéshez hozzájárultak olyan tényezők is, amelyek irritáló hatásával előre nem számoltunk. Ilyen tényezőnek bizonyult a kísérleti képzésnek a hagyományos gimnáziuménál valamivel magasabb heti óraszama és a már említett 3 hetes nyári műhelygyakorlat.

Ugyancsak nehézségeket okozott, hogy a tanulóknak a hét egy tanítási napját a számukra a műszaki képzést biztosító szakközépiskolában kellett tölteniük, a gimnázium ugyanis nem rendelkezett a műszaki képzéshez szükséges személyi és tárgyi feltételekkel. Bár igyekeztünk sok mindent megtenni a kísérleti iskolák jó képzési együttműködése érdekében, természetessé, magától értetődővé ezt a más iskolába való „átjárást” nem sikerült tennünk. Úgy gondoljuk, az a tény, hogy néhány tanuló számára távolabb esett a szakközépiskola, mint anyaiskolája, kevésbé játszott ebben szerepet, mint az, hogy a magyar iskolarendszerben teljesen szokatlan az iskolák közötti ilyen képzési együttműködés. A gimnáziumi és szakközépiskolai „légkör” is eltérő, a szakoktatók „stílusa” gyakran okozott gondot nekünk. Az iskolák közötti képzési együttműködés – véleményünk szerint – fontos közoktatáspolitikai feladatok megoldásának feltétele; a gimnáziumi fakultatív képzés is bizonyára sikeresebbnek bizonyult volna, ha az egy városban működő gimnáziumok és szakközépiskolák együttműködtek volna az elméleti és gyakorlati fakultatív tárgyak szélesebb kínálatának nyújtásában. A mi kísérletünk negatív tapasztalataiból a Kaffka Gimnázium és a szakközépiskolák együttműködését illetően nem az következik, hogy az együttműködés a különböző iskolatípusok között lehetetlen, hanem inkább az, hogy erre az együttműködésre, az együttműködéshez szükséges pedagógiai és pszichológiai kultúra kialakítására a közoktatáspolitikának nagy gondot kellene fordítania. Mi hatékony támogatás hiányában nem tudtuk az együttműködést akadályozó visszahúzó erőket, szokásokat, beállítódásokat kiiktatni.

Szólnunk kell még egy nem elhanyagolható tényezőről, amely a gimnáziumokban kísérleti képzésünknek nem kedvezett, és amelyet a tervezésnél szintén kihagytunk a számításból. A kísérletbe bevont szakközépiskolák ipari szakközépiskolák, és – a vegyipari képzés kivételével – tanulóik nagy többsé-

ge hagyományosan fiú. A vegyipari képzésben részesülő tanulóknak is csak 30%-a leány. Ez annak ellenére van így, hogy a budapesti kísérleti szakközépiskoláinkban oktatott szakmákban jól boldogulhatnak leányok is, egyik sem tekinthető a leányok számára nem való, nehéz, ártalmas szakmának (vegyipari, elektronikai és finommechanikai szakok). A hagyományokkal azonban e téren sem könnyű megküzdeni, a hagyományosan fiúsnak tartott szakmák és az olyan iskolák, amelyekben alig akad leánytanuló, nem vonzóak leányok számára. A kísérleti gimnáziumi osztályok mindégükében viszont a leányok voltak többségben. A gimnáziumi tanároktól is oly távolállnak ezek a szakképzési fajták (de a szakképzés általában is), hogy – utólag látjuk – naív elképzelés volt részünkről az az elvárás, hogy az „arra való” gimnazistákat a közös képzésű első szakasz után szakközépiskolába irányítsák. Alább szólni fogunk arról, hogy Szegeden, Miskolcon és Orosházán a leányok idegenkedése a szakképzéstől ugyancsak sok problémát okozott, annál is inkább, mert az e városokban működő szakközépiskolák főképp gépészeti szakmákra képeztek, amelyek még kevésbé lehettek vonzóak leányok számára, mint a fent említett szakmák. Utólag az is megállapítható, hogy az 1-2. osztályban bevezetett gyakorlati műszaki képzés (a műhelygyakorlatok) tantervi anyagában is domináns volt a fémipari alapozó jelleg, és így sok olyan műveletet, elemet tartalmazott, amely leányoknak nem igen csinálhatott kedvet a szakképzéshez. Bizonyára kevesebb ellenállásba ütközött volna a gimnáziumokban kísérletünk, ha a leányoknak más tartalmú, nekik jobban való szakképzési ágakra előkészítő, ugyanakkor általában is hasznos műszaki-gyakorlati képzést tudtunk volna biztosítani: pl. közgazdasági, vendéglátóipari, kertészeti, de akár vegyipari szakmákra előkészítő képzést. A kísérlet folyamán egyébként kiderült, hogy az 1-2. osztályos műszaki képzésünk a vegyipari szaknak is problémát okozott túlzottan fémipari jellege miatt, de itt adott volt a türelmi idő ahhoz, hogy megfelelő tantervi korrekcióval segíteni lehessen a felmerülő nehézségeken, míg a gimnáziumokban nem.

A kísérletbe bevont többi gimnáziumban korántsem talákoztunk olyan „kemény” ellenállással, mint a Kaffka Gimnáziumban. A tény azonban az, hogy a többiben sem tudott „végreghozni” meghonosodni a kísérleti képzés.

A szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban 1979 szeptemberében egy kísérleti osztály indult, a kísérleti osztállyal párhuzamosan 5 hagyományos gimnáziumi osztály, köztük szakosított osztályok is. A Radnóti Gimnázium is „elit” gimnázium, az egyetemekre-főiskolákra felvett tanulóinak aránya folyamatosan igen magas. Az igazgató az újítások iránt közismerten fogékony ember, az iskola az ő vezetése alatt csaknem minden gimnáziumi kísérletben szerepet vállalt (az 5+1-es rendszer, a fakultatív képzést előkészítő kísérlet); szívesen vállalkozott tehát a mi kísérletünkben való részvételre is. Az iskola tanáraiban

sem volt tapasztalható averzió kísérleti koncepciókkal szemben. Az iskolának a kísérlet vezetőjével való állandó kapcsolattartási lehetősége is kedvező körülménynek számított. E kedvező körülmények is csak azt eredményezték, hogy az iskola kétszer indított egy-egy kísérleti első osztályt (1979 és 1980), és ezekkel a kísérletet lelkiismeretesen végigvezette. Hogy további kísérleti első osztályok nem nyíltak, annak a következő érthető okai vannak.

A Radnóti Gimnáziumba beiratkozó tanulók szülei is mindent elkövettek, hogy gyermekeik ne a kísérleti osztályba kerüljenek. Sajnos, eleve úgy alakult a helyzet, hogy a kísérleti osztályba azok a tanulók kerültek, akiknek a többi párhuzamos gimnáziumi osztályban már nem jutott hely, illetve olyan tanulók, akiknek kevésbé iskolázott szülei nem protestáltak gyermeküknek a kísérleti osztályba helyezése ellen. Az iskola igazgatója egy jelentésében arra a kérdésre, hogyan történt a beiskolázás a kísérleti osztályba, a következő választ adta: „Azokat vettük fel, akiket hosszú rábeszéléssel meg tudtunk győzni, hogy fogadja el a kísérleti osztályt.”

Előre kellett volna látnunk, hogy egy elitgimnáziumban, amelyben a hat párhuzamos osztály közül csak az egyik olyan kísérleti osztály, amelyben a képzés a szülők és a tanulók hagyományos, beidegződött gimnáziumi elvárásainak nem felel meg, az 5 hagyományos osztály presztizsvesztetté teszi, elnyomja, kiszorítja, megfojtja a kísérletet. Sajnos, ezt nem láttuk előre. Kísérletünk kedvezőtlen gimnáziumi sorsában egyébként egyik alapvető szervezési hibának bizonyult, hogy a párhuzamos osztályoknak általában a többsége (a szegedi Radnótiban 6 közül 5, a miskolci Herman Gimnáziumban 5 közül 4) nem kísérleti osztályként indult. A hagyományos képzést jelentékenyebben átalakító kísérletet csak olyan iskolában célszerű elkezdeni, amely minden párhuzamos osztályával, tehát teljes egészében hajlandó a kísérleti képzésre állni. Még így sem garantált – mint látni fogjuk – a kísérleti képzés meghonosodása az illető iskolában.

A Radnóti Gimnáziumban is kedvezőtlenül hatottak a kísérletre az előbbiekben már említett tényezők. Itt is szokatlan volt és idegenkedést váltott ki, hogy a tanulók elméleti és gyakorlati műszaki képzésében más, elég távol eső iskolában részesültek (a szegedi Déri Miksa Erőszakú és Gépipari Szakközépiskolában). E két iskola között sem sikerült kielégítően, hatékonyan megteremteni az együttműködést. E gimnáziumban is a kísérleti osztály tanulóinak 50 százaléka leány volt, a partner szakközépiskola szakjai viszont szintén főképp fiúknak való szakmára képeznek (a Dériben elvéve van leány).

Természetesnek tartottuk, hogy a jelentkező beiskolázási nehézségek miatt a Radnóti Gimnázium a kísérlet harmadik esztendejében már nem indított kísérleti első osztályt. Az előzőleg két évfolyamon indított és az érettségig el-

vitt egy-egy kísérleti osztályával mégis sok értékes adatot szolgáltatott számunkra kísérleti képzésünk gimnáziumi lehetőségeit illetően.

Ugyancsak kísérleti első osztállyal csatlakozott kísérletünkhöz a szegedi, akkor Tisza-parti, jelenleg Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola. A kísérleti osztály mellett 3 párhuzamos osztály működött, amely közül egy testnevelési szakosított gimnáziumi osztály, egy óvónőképző és egy vízügyi szakképzést adó osztály. Az iskola nem belvárosi „elitiskola”, egyszerűbb szülők járatják ide gyermekeiket. Az iskola igazgatója részt vett a kísérleti koncepció kidolgozásában, amelyet tantestületében is többen magukévá tettek. Eredetileg számítottunk a vízügyi osztályok bekapcsolódására is a kísérletbe, de a vízügyi szakképzés főhatósága ehhez nem járult hozzá. Így azután eredeti tervünk, hogy ebben a közös vezetésű gimnáziumban és szakközépiskolában egy olyan kísérleti bázist hozzunk létre, amelyben a közös középiskolai első szakasz után a tanulók iskolaváltoztatás nélkül mehetnek tovább gimnáziumi 3. osztályba vagy vízügyi szakképző 3. osztályába, meghiúsult. Így maradt az egy kísérleti osztály, amelynek tanulói ugyancsak az iskolától távol lévő Déri Szakközépiskolában részesültek műszaki alapképzésben. Az osztály tanulóinak 75%-a leány volt. Itt is felleptek tehát a már említett nehézségek. Mindezek ellenére a Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola három egymás után következő tanévben indított kísérleti első osztályt.

A miskolci Herman Ottó Gimnáziumban is 5 párhuzamos osztályból csak egy indult 1979-ben kísérleti osztályként. Miskolcon a partner-szakközépiskola a Zalka Máté Gépipari Szakközépiskola volt. A Herman Gimnázium is átlagon felül teljesítő gimnázium. A kísérleti osztály beiskolázása még nagyobb nehézségeket okozott, mint a szegedi Radnóti Gimnáziumban. A rendkívül agilis és felelősségtudattól áthatott igazgatónő csak viszonylag gyengébb általános iskolai tanulmányi eredményt felmutató tanulókból tudta szinte az egész megyéből „összeverbuválni” a kísérleti osztályt, amelynek több mint fele leány volt. Pl. az 1979-ben induló kísérleti osztály 35 tanulójaiból 25 olyan vidéki tanuló volt, akit csak azon az „áron” vettek fel a Hermanba, ha a kísérleti osztályba járást vállalja. A következő években is hasonlóan jelentkeztek a beiskolázási gondok. Ezek ellenére és minden egyéb már ismertetett, itt is jelentkező probléma ellenére ez a gimnázium 6 éven keresztül (1979-1984-ig) indított kísérleti első osztályt, és a legtöbbet tett kísérletünk gimnáziumi lehetőségeinek felmutatása érdekében.

1982-ben csatlakozott kísérletünkhöz az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium és Gépipari Szakközépiskola. A csatlakozást a Békés megyei Tanács művelődési osztályának vezetője kezdeményezte. Azt hittük, hogy e kezdeményezés az igazgató és a tantestület kívánságára és részükről a kísérleti koncepció ismeretében történik. Rendkívül örültünk eme iskola bekapcsolódásá-

nak, olyan ideális kísérleti terepnek véltük, amelyen kísérleti hipotéziseink megvalósítása számára a legjobb feltételeket biztosítja. Az iskola ugyanis 1982 szeptemberében mind a 6 párhuzamos osztályát a kísérleti képzéssel indította. Közös vezetésű gimnázium és szakközépiskola lévén, az iskolán belül tudta megoldani a műszaki képzést, a közös középiskolai első szakasz után a tanulók választása gimnáziumi vagy szakközépiskolai folytatás között iskolaváltoztatás nélkül történhetett. Úgy gondoltuk, kísérleti elképzeléseink megvalósításának legnagyobb akadályai elhárultak: a hagyományos képzést adó párhuzamos osztályok „szorítása”, a más iskolával való képzési együttműködés nehézsége, a képesség szerinti tanulmányút választásának nehézsége, ha ez iskolaváltoztatással jár együtt. Meggyőződésünk szerint az ilyen nagy közösvezetésű, mind a két középiskolatípust magában foglaló és így a fenti akadályokat kiküszöbölő iskolában említett tényezők valóban elősegíthetik, hogy a mai közoktatási megszokásoknak, beidegződéseknek, a két középiskolatípushoz kötődő hagyományos elvárásoknak kísérleti koncepciókkal szemben kifejtett ellenállását csökkentsék, de ilyen általánosságban egyáltalán nem elegendők. Azt azonnal megállapítottuk, hogy Orosházán a legnagyobb problémát számunkra az okozhatja, hogy a tanulók többsége leány, a választható szakképzés viszont gépipari, tehát nem leányoknak való, mint ahogy – mint már említettük – az első szakasznak a szakképzést megalapozó műszaki képzése sem „leányálmom”. A hat osztályban 105 volt a leányok és 76 a fiúk száma. Nyilvánvalóvá vált, hogy ilyen körülmények között lehetetlen az orientáció, a tanulóknak a képességeik szerinti irányítása: a 2. osztály elvégzése után a leányok túlnyomó többségben – képességeikre való tekintet nélkül – a gimnáziumi tanulmányokat fogják választani, a gépipari szakközépiskolai osztályok pedig az elméleti tanulmányokban gyengébb fiúkból tevődnek majd össze. A leányok ellenszenva a gépészeti dominanciájú műhelygyakorlatokkal szemben a kísérleti osztályok légkörét általában is kedvezőtlenül fogja befolyásolni. Ezért azt tanácsoltuk az iskola vezetőségének és a megyei művelődési osztálynak, hogy létesítsenek az iskolában egy leányok számára vonzó, ugyanakkor Orosháza és körzete, de az egész megye munkaerőszükséglete szempontjából is hasznos, szükséges szakképzést: valamilyen közgazdasági szakot javasoltunk. Természetesen ennek megfelelően kellett volna átalakítani 1-2. osztály műszaki és szakmai megalapozást adó képzését is. A megyei vezetés hajlandó is volt egy közgazdasági szak bevezetésére, és a szükséges személyi és dologi feltételek megteremtésére. Ez a városban működő gépirói szakiskolával való együttműködés révén, 2-3 szaktanári állás létesítésével nem sokba kerülő beruházással megoldható lett volna, ha az iskolavezetés maga is kezdeményező, rugalmas. Sajnos azonban az iskolavezetés részéről elzárkózás volt tapasztalható javaslatunkkal szemben. Így azután bekövetkezett, ami előrelátható volt. A 2.

osztály elvégzése után 4 gimnáziumi és 2 szakközépiskolai osztály alakult. Az első osztályokban induló 105 leány közül mindössze 5 választotta a gépszerelő és karbantartó szakot, a többi – az 1-2. osztályból néhány lemorzsolódott, ki maradt kivételével – gimnáziumi osztályokba kérte magát: sok közepes vagy közepesnél is gyengébb képességű tanuló, akinek semmi esélye nem volt vagy nem is akart felső fokon tanulni. Eredeti javaslatunkból mégis annyi megvalósult, hogy ezeknek a leányoknak a számára gyakorlati fakultációs tárgyként bevezették a gyors- és géprást.

A szülők egy részének idegenkedése is kezdettől a kísérleti képzés ellen hatott. Ennek a jelenleg közös vezetésű orosházi gimnáziumnak és szakközépiskolának – mint említettük – patinás gimnáziumi múltja van, tulajdonképpen ezt a hagyományt őrzi. A szakképzést soha nem tartotta igazi profiljának. A közvélemény az iskolát ma is elsősorban gimnáziumként tartja számon.

Az eddig elmondottak is elégségesen indokolják, hogy a Táncsics Gimnáziumban és Szakközépiskolában sem teremtődtek kísérletünk számára kedvező feltételek, annak ellenére, hogy 1982-ben valamennyi párhuzamos első osztályban a kísérleti tanterv szerint folyt az oktatás.

A budapesti Egressy Gábor Szakközépiskolában 1983-ban indult gimnáziumi 3. osztály megalakulásáról, sorsáról külön beszámolót készítettünk.

Iskolánként számba vettük azokat a körülményeket, okokat, amelyek oda vezettek, hogy a gimnáziumok előbb vagy utóbb kiléptek a kísérletből. Vajon ebből egyértelműen az a következtetés származik-e, hogy a kísérlet a gimnáziumban kudarcot vallott? Erre csak akkor tudunk válaszolni, ha részletesebben megvizsgáljuk, hogy a gimnáziumokban indított kísérleti osztályok tanulói, amennyiben a 2. osztály után gimnáziumi tanulmányokat folytattak, milyen tanulmányi eredményeket értek el, milyen arányban jelentkeztek felsőfokú tanulmányokra, milyen arányban vették fel őket felsőfokú intézményekbe. Vajon ártalmukra volt-e, hogy az 1-2. osztályban kísérleti képzésünkben részesültek, vajon rontottuk-e esélyeiket, hogy a gimnáziumi tanulmányi utat a képességeiknek megfelelő eredményességgel fussák be?

a/ A kísérletnek a Kaffka Gimnáziumban történt megszüntetése után az 1979-ben indult kísérleti évfolyamból három gimnáziumi osztály jutott el az érettségi vizsgáig: egy a szegedi Radnóti Gimnáziumban, egy a szegedi Széchenyi (Tisza-parti) Gimnáziumban, egy a miskolci Herman Gimnáziumban. Az érettségi számszerű eredményei az említett osztályokban összehasonlítva iskolájuk hagyományos gimnáziumi osztályainak átlageredményeivel a következők:

1983	Magyar	Történelem	Matematika
<i>Kísérleti</i> osztályok	3,78	3,57	2,69
<i>Hagyományos</i> osztályok	3,66	3,76	2,98
	0,12	-0,19	-0,29

b/ 1980-ban ugyancsak a fenti három gimnáziumban indult 1-1 kísérleti osztály; ezek 1984-ben tettek érettségit, egyesített átlageredményeik a következők:

1984	Magyar	Történelem	Matematika
<i>Kísérleti</i> osztályok	3,79	3,89	3,13
<i>Hagyományos</i> osztályok	3,71	3,85	2,98
	0,08	0,04	0,15

c/ 1981-ben a szegedi Széchenyi Gimnáziumban és a miskolci Herman Gimnáziumban indult 1-1 kísérleti osztály, továbbá a budapesti Egressy Szakközépiskolában 1983-ban alakult a 3. évfolyamtól egy kísérleti gimnáziumi osztály; ílymódon 1985-ben ugyancsak három kísérleti gimnáziumi osztály érettségizett. Az egyesített átlageredmények a következők:

1985	Magyar	Történelem	Matematika	Orosz
<i>Kísérleti</i> osztályok	3,24	3,58	2,78	3,92
<i>Hagyományos</i> osztályok	3,56	3,92	2,82	3,48
	-0,32	-0,34	-0,04	0,44

A valamivel gyengébb kísérleti eredmények egyértelműen a kísérleti osztályokba járó tanulók alacsonyabb tanulmányi indulási szintjével, az Egressy Szakközépiskolában alakult gimnáziumi osztály kontraszelektációs összetételével függnek össze. A tanulók indulási szintjükhöz viszonyítottan jobban fejlődtek, mint a nem kísérleti osztályok tanulói (lásd az Egressy Szakközépiskolában alakult gimnáziumi osztályról készített külön elemzést!).

d/ 1982-ben a miskolci Herman Gimnáziumban indult egy kísérleti osztály, és ebben az évben indított az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium és Szak-

középiskola hat kísérleti osztályt, amelyből a 3. osztálytól négy lett gimnáziumi osztály, ennek következtében 1986-ban öt olyan gimnáziumi osztály érettségizett, amely a közös alapú képzésben részesült. Egyesített átlageredmények:

1986	Magyar	Történelem	Matematika
	3,73	3,95	3,24

Megjegyzés

Mint hogy a Táncsics Gimnáziumban és Szakközépiskolában mindegyik **végző** gimnáziumi osztály a kísérleti közös alapú képzésben részesült, csak a Herman Gimnáziumban volt mód a kísérleti osztály eredményeinek összehasonlítására a párhuzamos nem kísérleti osztályok érettségi eredményeinek átlagával; a Táncsicsban más összehasonlítási alapot kerestünk (lásd alább!).

A Herman Gimnázium eredményei

	Magyar	Történelem	Matematika	Orosz
<i>Kísérleti osztály</i>	4,46	4,29	3,03	3,96
<i>Hagyományos osztályok</i>	4,06	4,14	3,44	
	0,40	0,15	-0,41	

e/ 1983-ban ugyancsak egy kísérleti osztály indult a miskolci Herman Gimnáziumban és hat kísérleti osztály az orosházi Táncsics Mihály Gimnáziumban és Szakközépiskolában, amelyekből a 3. osztálytól 3 osztály lett gimnáziumi osztály; így 1987-ben 4 olyan gimnáziumi osztály érettségizett, amely a közös alapú képzésben részesült. Eredmények:

1987	Magyar	Történelem	Matematika	Orosz
	3,56	3,90	3,30	3,35

A Herman Gimnázium eredményei

	Magyar	Történelem	Matematika	Orosz	Angol
<i>Kísérleti osztály</i>	3,3	3,7	3,1	3,-	3,7
<i>Hagyományos kontroll osztály</i>	3,9	3,9	3,1	4,9	
	-0,7	-0,2	0,-	-1,9	-

f/ 1984-ben már csak a miskolci Herman Ottó Gimnáziumban indult egy közös alapú kísérleti osztály, amely 1988-ban tett érettségi vizsgát. Eredmények:

	Magyar	Történelem	Matematika	Orosz	Angol
<i>Kísérleti osztály</i>	3,8	3,5	3,1	3,6	3,8
<i>Hagyományos kontroll osztály</i>	3,6	3,9	3,4	4,2	
	0,2	-0,4	-0,3	-0,6	

A közös alapra épülő gimnáziumi képzés lehetőségét tanulságos vizsgálni külön egy-egy iskola adatainak bemutatásával és elemzésével is.

Orosházi Táncsics Mihály Gimnázium és Ipari Szakközépiskola

Mint említettük, ebben az iskolában 1982-ben 6, 1983-ban 4 párhuzamos osztály indult, valamennyi közös alapú kísérleti osztályként. Közülük 1986-ban 4 osztály, 1987-ben 3 osztály érettségizett gimnáziumi osztályként. Hogy ezeknek a gimnáziumi osztályoknak az eredményességét megállapíthassuk, az 1984-ben és 1985-ben ugyanebben az iskolában érettségizett hagyományos gimnáziumi képzésben részesült osztályok eredményességét mutató adatokat (érettségi tárgyakból elért átlageredmények, felvételi mutatószámok) vettük összehasonlítási alapul. A következő statisztikában azok a tanulók is szerepelnek, akik a harmadik osztálytól szakközépiskolai tanulmányokat végeztek.

**Érettségi és felvételi eredmények
az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium és Ipari Szakközépiskolában**

	1984.		1985.		1986.		1987.		Tech.
	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	
Vizsgára jelentkezett fő	86	26	84	31	103	47	88	20	22
Sikeresen vizsgázott	86	26	84	31	103	41	88	20	21
Továbbtanulásra jelentkezett ez a végzettek	61 71%	6 23%	65 77%	13 42%	77 75%	17 41%	67 76%	8 40%	8 40%
A felvettek száma ez a jelentkezők	41 67,2%	3 50%	41 63%	8 61,5%	45 58%	13 76%	44 65,6%	5 62,5%	6 75%
Az érettségire jelentkezettek	48%	11,5%	49%	26%	43%	32%	50%	25%	28%

Az érettségi tárgyak	Az érettségi átlagok							
	1984		1985		1986		1987	
	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.
Magyar ny.ir.	3,65	2,57	3,56	2,67	3,54	2,7	3,71	3,25
Történelem	3,82	3,07	3,67	2,98	3,86	2,85	4,0	3,45
Matematika	3,45	2,7	3,22	2,5	3,32	3,3	3,35	3,1
Gépészeti ism.	-	-	-	-	-	3,0	-	3,05
Technológia	-	-	-	-	-	3,1	-	3,05
Gyakorlat	-	4,0	-	3,85	-	3,95	-	4,0
Orosz nyelv	3,8	-	3,76	-	3,7	-	3,75	-
Angol nyelv	4,5	-	3,61	-	4,25	-	3,9	-
Német nyelv	3,62	-	4,1	-	3,9	-	4,4	-

Felvételt nyert

	1984.		1985.		1986.		1987.		T.
	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	
Egyetemre	19	2	21	1	17	3	15	1	1
Főiskolára	22	1	20	7	28	10	29	4	5
közülük									
Műszaki egyetemre	2	2	7	-	5	1	2	1	1
Műszaki főiskolára	3	1	5	7	1	10	5	4	4

Felvételt nyert

	1984.		1985.		1986.		1987.		T.
	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	Gimn.	Szk.	
ELTE TTK				1					
Tanítóképző	5		2		4		2		
JATE Áll.és Jog- tud.	3		3		5		4		
JATE BTK	2		4		1		5		
JATE TTK	1		3				1		
Marx Károly Közg.	2		1		1				
SZOTE	3				2		2		
Műsz. Egyetem	2	2	7		5	1	2	2	
Agrár TE. Gödöllő	5				1	2			
KLTE			1						
DATE	1		2						
Állatorvosi Egy.					1				
Keresked. Főisk.	3		1				1		
Kandó K. Fi.			2				2		
Élelmiszerip. Fi.			2				2		
Pollack M. Fi.			2						
Ganf	2			2		2	1	1	
Közl. és Táv. MF						1			
Tanárképző	5		5		19		15	2	
Óvónőképző	3		3		3		3		
Szarvasi MGFI			1						
GATE Mezőtúr Fi.	1	1		4	1	2		3	
EÜ. Fi.	2		2		1				
NME Dunaújváros				1		1		1	
Bánki D. GMF						1			
YBL M. MF						2	1		
Pénzügyi FI.							1		
Államig. Fi.			1						
Élelm. Ip. Fi.						1			
DATE Szarvas			1				1		
Kertészeti Egy.					1				
Katonai MFI.								2	
Theológia							1		

Az előző évben érettségizettek felvételi aránya

Az újrjelentkezés éve:

	1984.		1985.		1986.	
	Gimn.	Szakk.	Gimn.	Szakk.	Gimn.	Szakk.
JATE BTK	1				1	
SZOTE	1		1 /2/			
Állatorvosi	2		/1/			
Élelm.Szeged	1					
Távközl. Győr		1				
Tanárképző	3	1	2 /1/	/2/	4 /4/	
Mezőtúr	1				1	
JATE AJTK			1		3	
Tanítóképző			4 /2/		1	/1/
Óvónőképző			2		1 /1/	
Marx Károly Közg.					2 /2/	
Külker.					1	
Ybl Miklós Fi.						1
Kereskedelmi Fi.					/1/	

Az 1987-es adatok nem állnak rendelkezésünkre, mivel ekkor már a korábban érettségizettek jelentkezési lapját nem a középiskolából kellett továbbítani.

A zárójelben lévő számok a sikertelen felvételt jelentik.

A közölt statisztikai adatokból a következő összefoglaló összehasonlítások adódnak:

Az 1984-ben és 1985-ben érettségizett, hagyományos tanulmányokat végzett gimnazista 74%-a jelentkezett felsőfokú továbbtanulásra, a jelentkezettek 65,1%-át, az érettségizettek 48,5%-át (82 tanuló) vették fel.

Az 1986-ban és 1987-ben érettségizett, a kísérleti közös alappal induló 191 gimnazista 75,1%-a jelentkezett felsőfokú továbbtanulásra, a jelentkezettek 62,8%-át, az érettségizettek 46,5%-át (89 tanuló) vették fel. Ha tekintetbe vesszük azt is, hogy az 1986-ban érettségizett, közös alappal induló 103 gimnazista közül a következő évben még 14 tanuló, tehát az érettségizettek további 13,6%-a nyert felvételt, az összehasonlítás semmiképp nem kedvezőtlen a kísérleti képzésre nézve. Az adatokat tanulmányozó figyelmét nem kerülheti el, hogy a kísérleti közös alapot végző szakközépiskolai tanulók felsőfokú továbbtanulási esélyei milyen jelentős százalékban nőttek a hagyományos szakközépiskolai képzésben részesültekéhez képest.

A gimnáziumi érettségi eredmények összefoglaló összehasonlítása:

	Magyar	Tört.	Mat.	Orosz	Angol	Német
Hagyományos:	3,61	3,75	3,34	3,78	4,06	3,86
Közös alapú:	3,63	3,93	3,34	3,78	4,08	4,15

Ezek az eredmények is mutatják a kísérletben rejlő lehetőségeket.

A szegedi Tisza-parti (Széchenyi István) Gimnázium

Amikor a Tisza-parti, később Széchenyi Gimnázium adatait a kísérlet szempontjából elemezzük, több tényezőt is tekintetbe kell vennünk. Mindenekelőtt azt, hogy ebbe az iskolába jóval alacsonyabb tanulmányi teljesítményű tanulók nyerne általában felvételt, mint Szeged két elitgimnáziumába (a Radnóti Gimnáziumba és a Gyakorló Gimnáziumba), továbbá, hogy a kísérleti osztályba történő felvételnél még az iskolán belül is kontraszelekció érvényesül. Az 1983-ban érettségizett osztályról (a 31 tanulóból 20 leány) pl. így ír az osztályfőnök: „Nagy nehézséget jelentett tanulóink számára a megtisztelő feladat (ti. a kísérletben való részvétel), mivel *válogatás nélkül* kerültek be az osztályba; sőt elég sokan vannak, akik a párhuzamos óvónői osztályban vagy más iskolában nem feleltek meg, és így nyertek felvételt ebbe az osztályba.” Az 1984-ben érettségizett osztályról is azt olvassuk: „általános iskolai tanulmányi átlaguk közöpes körül mozgott végig”. Ennek az osztálynak és a kísérletnek külön szerencsétlensége az osztályfőnökök sűrű váltakozása. Az utolsó osztályfőnök írja: „Az osztály az osztályfőnök tekintetében elég szerencsétlen volt: dr. Lengyel Zsoltné jó félévig volt osztályfőnök, majd betegsége miatt az első évben tovább Barna László. A második évben Szántai Erzsébet kolléganő kapta az osztályt, de a 3. év novemberében szülési szabadságra ment. Így kerültem én az osztályfőnökségre...” Egy gondosabb és a kísérletért talán nagyobb felelősséget érző iskolavezetés bizonyára nem engedte volna a dolgot így alakulni: az osztályfőnöknek ugyanis – különösen az első két osztályban – igen nagy szerepe lett volna a kísérleti képzés normális menetének elősegítésében (kapcsolattartás a szakközépiskolával, ahol a tanulók a műszaki képzésben részesültek, a tanulók képességei fejlődésének gondos figyelemmel kísérése és segítése, megfelelő orientálásuk tanulmányválasztási lehetőségeikről stb.). Az 1985-ben érettségizett osztály (30 tanulóból 23 leány) osztályfőnöki jellemzésében is az osztály közepes képességeiről olvashatunk: „Az osztály többsége jószándékú, általában közepes tanulókból áll, akiknek egy része azzal a szándékkal jött középiskolába, hogy leérettségizzen.”

A kísérleti osztályok adatainak a párhuzamos nem kísérleti gimnáziumi osztályokéival történő összehasonlításakor tudnunk kell, hogy az utóbbiak

testnevelésre szakosított gimnáziumi osztályok induláskor valamivel jobb általános iskolai tanulmányi eredményekkel. Tanulóinak viszonylag nagy számban volt esélyük főiskolai felvételre testnevelés szakon.

Az érettségi átlageredményei

	oszt.létsz.	magyar	tört.	matemat.	fizika	biológia	kémia	földr.	orosz	német	francia
1982/83											
kis.o.	30	3,3	2,9	2,57	3,5	2,0		3,33	2,67	3,0	
nem.kis.	27	2,96	2,52	2,74	3,89	3,0		4,0	3,24		2,5
1983/84											
kis.o.	31	3,52	3,42	3,13	3,5	3,18	4,4	4,17	2,86	3,6	3,0
nem.kis.	28	3,0	3,36	2,29	3,0	3,63	3,5	3,37	2,63	4,0	3,3
1984/85											
kis.o.	30	2,8	3,4	2,43	2,0	4,2	2,38	3,0	4,46	2,5	5,0
nem.kis.	27	3,03	3,63	2,85		3,0		3,69	3,09	2,0	4,0

A Radnóti Gimnázium 1983. és 1984. évi egyetemi-főiskolai felvételi adatai.

A felvételizettek száma az érettségizett tanulók százalékában. A felvett tanulók a felvételizettek százalékában.

Év oszt. létsz.	egyetemekre				főiskolákra				egyetemekre és főiskolákra együtt összesen			
	felvételizett fő	%	felvételt nyert fő	%	felvételizett fő	%	felvételt nyert fő	%	felvételizett fő	%	felvett fő	%
1983												
A - F 225	149	66,22	98	65,77	46	20,44	29	63,04	195	86,67	127	65,13
A - E 186	127	67,20	83	65,35	36	16,00	24	66,67	163	87,63	107	65,64
F 39	22	56,41	15	68,18	10	25,64	5	50,00	32	82,05	20	62,50
1984												
A - F 211	150	71,09	98	65,33	37	17,54	25	67,56	187	88,63	123	65,78
A - E 181	134	74,03	91	67,91	30	16,57	20	66,67	164	90,61	111	67,68
F. 30	16	53,30	7	43,75	7	23,33	5	71,43	23	76,67	12	52,17

A - F = mindkét évben a nem kísérleti osztályok, F = kísérleti osztály

A továbbtanulási adatokból kitűnik, hogy a kísérleti osztályokból jóval nagyobb arányban jelentkeztek egyetemi felvételre, és nyertek is egyetemi felvételt, mint a nem kísérleti osztályokból. A három év alatt a kísérleti osztályok 91 tanulójából 19 tanuló (20,88 %) jelentkezett az érettségi évében egyetemre, és felvételt nyert 11 tanuló (12,09 %), míg a nem kísérleti osztályok 82 tanulójából egyetemre jelentkezett összesen 5 (6,1 %), felvételt nyert 4 (4,88 %). A főiskolai felvételi arányok összehasonlítása a fenti okok miatt nem reális. A kísérleti osztályokból főiskolán tanult tovább 9 tanuló (9,89 %). A kísérleti osztályok 91 tanulójából az érettségi évében tehát felsőfokú tanulmányokra felvételt nyert 20 tanuló, a tanulók 22%-a. Bár ez a felvételi arány nem éri el az országos átlagot, az iskola éveken keresztül elért felvételi átlagaihoz képest nem rossz arány. A Széchenyi középiskola érettségizett tanulóiból ugyanis az 1980-86 évek átlagában 19,4%-ot vettek fel felsőfokú tanintézetekbe. 1988-ban pedig, tehát amikor ismét hagyományos képzésben részesült osztályok érettségiztek, az iskola felvételi átlaga 15,5% volt. Azt lehet tehát biztonságosan megállapítani, hogy a kísérleti képzés nem rontotta a tanulók továbbtanulási esélyeit. Ezt az iskolának a kísérletről szóló beszámolóiban maguk is megerősítik. Pontos adatok nem állnak ugyan rendelkezésünkre, de információink vannak arról, hogy a kísérleti osztályokból többeknek az érettség követő években sikerült felső fokon továbbtanulniuk.

Volt viszont a kísérletnek kimutatható előnye is a közepes teljesítményű gimnazisták sorsának alakulásában. Sokan választották az építőipari műszaki rajzot fakultatív tárgyként, és érettségi után műszaki rajzolóként helyezkedtek el.

Az érettségi tárgyak átlageredményei a kísérleti és nem kísérleti osztályokban (a 3 év átlaga)

	magyar	történelem	matematika	orosz
kísérleti	3,21	3,24	2,71	3,33
nem kísérleti	3,-	3,17	2,63	2,99

A kísérleti osztályok tehát átlagosan valamivel jobb eredményeket értek el, mint a jobb starttal induló nem kísérleti osztályok.

A szegedi Radnóti Miklós Gimnázium

A Radnóti Gimnáziumban két olyan évfolyam érettségizett, amely kísérleti közös alapú képzésben részesült. Adataik értékelésekor a következő tényező-

ket kell figyelembe venni. A Radnóti Szeged elitgimnáziuma, ahová a legmagasabb átlageredményű általános iskolai tanulókat veszik fel. A fakultatív képzési rendszer bevezetése után is megőrzött speciális tantervű osztályokat, amelyekbe a felvétel még külön megszabott kritériumok szerint is történt. Az iskola azok közé a kevés számú gimnáziumok közé tartozik, amelyekből a tanulók 85-90%-a egyetemeken-főiskolákon kíván továbbtanulni, és állandóan magas, az országosnál jóval magasabb a ténylegesen felvettek aránya (a teljes érettségiző létszámból 55-60% már az érettségi évében). A szülők és a tanulók elvárása az iskolától egyértelműen a felsőfokú tanulmányokra való felkészítés. Az iskola igazgatója – mint említettük – szívesen vállalt és vállal kísérletet. A mi közös alapú középiskolai kísérletünkben is részt kívánt venni egy kísérleti osztállyal, ennek érdekében 1979-ben és 1980-ban 6 párhuzamos osztályt indított; az F osztály volt a kísérleti osztály. A kísérleti osztály beiskolázása komoly nehézségekbe ütközött. Az igazgató így nyilatkozott: „A beiskolázáskor a szülők és a tanulók tudták, hogy az egységes alapú középiskolába iratkoznak be, de *mindannyian tiltakoztak ellene*. Milyen alapon soroltuk be a tanulókat a kísérleti osztályba? Akiket *hosszú rábeszéléssel* meg tudtuk győzni, hogy fogadják el a kísérleti osztályt”. (Az igazgató 1984 szeptember 18-i jelentéséből.) A kísérleti osztályba ilymódon a többi osztályhoz képest gyengébb eredményű tanulók és természetesen az egyszerűbb szülők gyermekei kerültek. Ők voltak meggyőzhetőek, hogy „fogadják el” a kísérleti osztályt. A kísérleti osztály szociális összetétele különbözött a többi osztályétól. Míg az utóbbiakban nagy arányban voltak az értelmiségiek és vezető beosztásúak gyermekei, az utóbbiban a fizikai dolgozók és a nem vezető beosztású alkalmazottak, tisztviselők gyermekei voltak nagy túlsúlyban. Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk azon, hogy 1981-ben már a Radnótiban nem indult egységes alapú kísérleti osztály.

A Radnóti M. Gimn. érettségi vizsga-eredményei osztályonként és tantárgyanként

	1982/83. A:37, B:31, C:41, D:37, E:39 Kísérleti F:39	1983/84. A:37, B:32, C:40, D:37, E:35 Kísérleti F:30
magyar ny.		
A - F.össz.	4,32	4,24
A - E. "	4,34	4,26
F.kísérli.	4,26	4,10
történelem		
A - F.össz.	4,54	4,42
A - E. "	4,55	4,44
F.kísérli.	4,51	4,27
matematika		
A - F.össz.	3,57	3,64
A - E. "	3,64	3,55
F.kísérli.	3,23	3,32
fizika		
A - F.össz.	4,32	4,40
A - E. "	4,13	4,41
F.kísérli.	4,33	3,80
biológia		
A - F.össz.	3,87	4,08
A - E. "	3,87	4,13
F.kísérli.	3,86	4,18
kémia		
A - F.össz.	4,10	3,76
A - E. "	4,08	3,88
F.kísérli.	4,33	2,-
földrajz		
A - F.össz.	4,34	4,18
A - E. "	4,40	4,21
F.kísérli.	4,00	4,27
angol nyelv		
A - F.össz.	4,32	4,71
A - E. "	4,40	4,78
F.kísérli.	4,00	4,57
orosz ny.		
A - F.össz.	4,00	4,04
A - E. " 3,97	4,07	
F.kísérli.	4,08	4,33
német ny.		
A - F.össz.	4,53	4,50
A - E. "	4,53	4,50
F.kísérli.		4,50

Felvételi adatok

	Egyetemre					Főiskolára				Egyetemre és főiskolára együtt			
	fő	felvételizett fő	%	felvett fő	%	felvételizett fő	%	felvett fő	%	felvételizett fő	%	felvett fő	%
1983													
kísér.l.o.	30	6	20,0	4	66,67	7	23,33	1	14,29	13	43,33	5	38,46
nem kísér.l.	27	3	11,11	3	100,0	16	59,26	9	56,25	19	70,37	12	63,16
1984													
kísér.l.o.	31	9	29,03	5	55,56	9	29,03	6	66,67	18	58,06	11	61,11
nem kísér.l.	28	1	3,57	-	0,0	14	58,0	9	64,29	15	53,57	9	60,0
1985													
kísér.l.o.	30	4	13,33	2	50,0	6	20,0	2	33,33	10	33,33	4	40,0
nem kísér.l.	27	1	3,70	1	100,0	8	29,63	7	87,50	9	33,33	8	88,89

a felvételizők az osztálylétszám százalékában

a felvettek a felvételizők százalékában

Ha a fentieket figyelembe vesszük, a Radnóti két kísérleti évfolyamának az eredményeivel nincs mit szégyenkeznünk. A két évfolyam 69 érettségizett tanulójaiból 32-t (46,38 %) vettek fel egyetemre-főiskolára már az érettségi évében. Ez jóval az országos átlag fölött van; a nem kísérleti osztályok felvételi aránya természetesen – a fentiekből megérthetően – ennél magasabb (59,4 %).

A két évfolyam összevont érettségi átlageredményei összehasonlítva a nem kísérleti osztályokéval:

	magyar	tört.	mat.	fiz.	biol.	ang.	orosz
kísérleti	4,18	4,39	3,28	4,07	4,02	4,29	4,20
nem kísérleti	4,30	4,50	3,60	4,27	4,00	4,59	4,02

A kísérleti osztály átlageredményei valóban csak egy árnyalattal gyengébbek a nem kísérleti osztályok átlageredményeinél, és ami külön figyelemre méltó: a kísérleti osztály igen jó eredményei az idegen nyelvekből.

A miskolci Herman Ottó Gimnázium

Ebben a gimnáziumban 5 párhuzamos osztály van évfolyamonként, közülük egy indult 6 éven át közös alapú képzést adó kísérleti osztályként. Az első kísérleti osztály 1983-ban, az utolsó 1988-ban érettségizett. Ez a gimnázium maradt tehát legtovább a kísérletben mindazoknak a beiskolázási nehézségeknek ellenére, amelyek itt is jelentkeztek. A beiskolázási gondok itt talán még súlyosabbak voltak, mint a többi gimnáziumban. Mint már említettük, megyei „beiskolázási kampányt” kellett minden évben szervezni, hogy az egy kísérleti osztályt meg lehessen indítani. Azokat a gyengébb tanulmányi eredményű tanulókat is felvették ide, akiket más gimnáziumok nem vettek volna fel. Ilymódon a kísérleti osztály tanulmányi induló szintje volt a párhuzamos osztályok közül a leggyengébb. Az osztály szociális összetétele is eltért a többi osztályétól: a legmagasabb volt benne a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya (átlagosan 60%), többségük vidéki, nagy számban bejáró. Az 1979-ben indult első kísérleti osztály 35 tanulójaiból 25 volt vidéki, akit csak „azon az áron” vettek fel a Hermanba, ha a „a kísérleti osztályba járást vállalják”. Az 1982-ben indult osztály 34 érettségiző tanulójaiból 22-en voltak vidékiek, 10-en laktak kollégiumban, 12-en naponta „bejártak”. Az 1988-ban érettségizett utolsó kísérleti osztály 34 tanulójaiból 20 fő (57 %) fizikai dolgozó gyermeke, 10 értelmiségi, 3 kollégista, 11 bejáró. A kísérleti osztályok tanulóinak átlagosan a fele volt leány. Ezeket a tényeket figyelembe kell vennünk, amikor a Herman

Gimnázium közös alapú képzésben részesült osztályainak tanulmányi eredményeit, felvételi adatait megítéljük.

Maga az iskola irreálisnak tartva a kísérleti osztály eredményeinek összehasonlítását valamennyi párhuzamos osztállyal (köztük szakosított tantervű osztályokkal), kontroll osztálynak jelölte meg azt az általános tantervű osztályt, amelynek induló tanulmányi szintje a kísérleti osztályéhoz a legközelebb volt. Vegyük szemügyre a kontroll osztály és a kísérleti osztály felvételi adatait és érettségi eredményeit.

Érettségi eredmények

	Magyar	Tört.	Mat.	Orosz nyelv	Francia nyelv	Angol nyelv	Kémia	Biológia	Földrajz	Latin	Fizika
<i>1982/83</i>											
IV/1 kontroll	3,8	3,5	2,3	3,5	4,0	3,1	3,5	4,1	4,0	-	3,2
IV/4 kísérleti	3,8	3,3	2,4	3,1	-	3,0	2,7	3,7	5,0	-	4,0
<i>1983/84.</i>											
IV/1 kontroll	3,6	3,8	2,7	3,4	3,2	5,0	3,5	3,7	4,3	5,0	2,5
IV/4 kísérleti	3,7	4,0	2,7	2,8	-	4,0	4,0	3,8	3,2	-	3,8
<i>1984/85.</i>											
IV/1 kontroll	4,0	4,2	2,8	3,9	4,0	-	3,2	3,6	4,1	4,6	3,6
IV/4 kísérleti	3,2	3,8	2,7	3,4	-	4,0	2,6	3,0	3,6	-	3,6
<i>1985/86.</i>											
IV/1 kontroll	3,8	4,2	3,4	3,7	4,1	-	3,5	3,2	4,4	-	4,0
IV/4 kísérleti	4,4	4,2	2,9	3,9	-	4,1	5,0	3,7	4,2	-	4,6
<i>1986/87.</i>											
IV/1 kontroll	3,9	3,9	3,1	4,9	né-4,6	-	3,5	3,1	5,0	3,8	4,1
IV/4 kísérleti	3,3	3,7	3,1	3,0	met -	3,7	2,7	3,5	4,1	-	4,4
<i>1987/88.</i>											
IV/1 kontroll	3,6	3,9	3,4	4,2	3,9	-	3,5	3,6	4,5	4,2	4,2
IV/4 kísérleti	3,8	3,5	3,1	3,6	-	3,8	3,5	4,0	4,5	-	4,7
<i>A hat év átlaga</i>											
IV/1 kontroll	3,8	3,9	2,9	3,9							
IV/4 kísérleti	3,7	3,8	2,8	3,3							

Kimutatás a továbbtanulókról

Osztály és létszáma		Jelentkezett		Felvették a jelentkezőkből		Érettségizettekből felvettek	
<i>1982/83.</i>							
IV/1.	kontroll	24 fő	64 %	13 fő	54 %	35 %	
37	Egyetem	9 fő	24 %	6 fő	66 %	16 %	
	Főiskola	15 fő	40 %	7 fő	46 %	19 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	19 fő	65 %	11 fő	57 %	37 %	
29	Egyetem	4 fő	13 %	3 fő	15 %	10 %	
	Főiskola	15 fő	52 %	8 fő	53 %	27 %	
<i>1983/84.</i>							
IV/1.	kontroll						
30	Összesen:	20 fő	66 %	10 fő	50 %	30 %	
	Egyetem	7 fő	35 %	4 fő	57 %	12 %	
	Főiskola	13 fő	65 %	6 fő	46 %	18 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	22 fő	75 %	16 fő	72 %	55 %	
29	Egyetem	6 fő	27 %	5 fő	83 %	17 %	
	Főiskola	16 fő	72 %	11 fő	68 %	38 %	
<i>1984/85.</i>							
IV/1	kontroll						
35	Összesen:	25 fő	71 %	11 fő	44 %	31 %	
	Egyetem	12 fő	48 %	5 fő	41 %	14 %	
	Főiskola	13 fő	52 %	6 fő	46 %	17 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	20 fő	74 %	11 fő	55 %	40 %	
27	Egyetem	6 fő	30 %	4 fő	66 %	14 %	
	Főiskola	14 fő	70 %	7 fő	50 %	26 %	
<i>1985/86.</i>							
IV/1	kontroll						
35	Összesen:	27 fő	77 %	9 fő	33 %	25 %	
	Egyetem	13 fő	48 %	4 fő	30 %	11 %	
	Főiskola	14 fő	51 %	5 fő	35 %	14 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	25 fő	73 %	13 fő	52 %	38 %	
34	Egyetem	12 fő	48 %	7 fő	58 %	20 %	
	Főiskola	13 fő	52 %	6 fő	46 %	18 %	
<i>1986/87.</i>							
IV/1	kontroll						
39	Összesen:	26 fő	66 %	12 fő	46 %	33 %	
	Egyetem	14 fő	53 %	7 fő	50 %	19 %	
	Főiskola	12 fő	46 %	5 fő	41 %	13 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	23 fő	79 %	8 fő	34 %	27 %	
29	Egyetem	4 fő	17 %	4 fő	100 %	13 %	
	Főiskola	19 fő	82 %	4 fő	21 %	13 %	
<i>1987/88.</i>							
IV/1	kontroll						
33	Összesen:	27 fő	81 %	16 fő	59 %	48 %	
	Egyetem	9 fő	33 %	9 fő	100 %	27 %	
	Főiskola	18 fő	66 %	7 fő	38 %	21 %	
IV/4	kísérleti						
	Összesen:	22 fő	64 %	14 fő	63 %	41 %	
34	Egyetem	10 fő	45 %	7 fő	70 %	20 %	
	Főiskola	12 fő	54 %	7 fő	58 %	20 %	

Megjegyzés: A későbbi években felvételt nyert tanulókról nincsenek információink.

Lényeges különbség a kísérleti és kontroll osztály érettségi átlageredményei között nincs; talán orosz nyelvből mutatkozik észrevehetőbb előny a kontroll osztály javára. Volt viszont olyan év, amikor a kísérleti osztály magyarból lényegesen jobb eredményt ért el, mint a kontroll osztály, és oroszból is jobb eredményt mutatott fel (1986). Voltak évek, amikor a kísérleti osztály eredménye magyarból, történelemből az összes párhuzamos osztály átlageredményét felülmúlta (1983-ban magyarból, 1984-ben történelemből, 1986-ban magyarból és történelemből).

Ha a felvételi arányszámot nézzük, a kísérleti osztályok 6 éves átlagban sikeresebbek voltak, mint a kontroll osztályok. A kísérleti osztályokból az érettségizett tanulók 39,67%-át vették fel egyetemre-főiskolára, a kontroll osztályok érettségizett tanulóinak 33,67%-át. Voltak évek, amikor a különbség közöttük lényeges volt (1984: 55% - 30% - 1985: 40% - 31%, 1986: 38% - 25%).

Ha minden körülményt tekintetbe veszünk, a fenti adatok azt bizonyítják, a kísérleti osztályok tanulóinak gimnáziumi tanulmányi esélyeit nem rontotta, hogy az 1-2. osztályban a kísérleti közös alapú képzésben részesültek.

Gimnázium az Egressy Gábor Szakközépiskolában

Kísérletünk gimnáziumi vonulatában érdekös egyszeri próbálkozás volt gimnáziumi harmadik osztály indítása az 1983-84. tanévben az Egressy Gábor Szakközépiskolában azoknak a tanulóknak a számára, akik budapesti kísérleti szakközépiskoláinkban végezték el a középiskolai egységes első szakaszt (1-2. osztály), és utána nem szakközépiskolai, hanem gimnáziumi tanulmányokat kívántak folytatni. Tudomásunk szerint először történt meg a magyar középiskoláztatás történetében, hogy egy patinás szakközépiskolában gimnáziumi tanulmányokra is lehetőség nyílik. (A közös vezetésű gimnáziumok és szakközépiskolák mind gimnáziumokból jöttek létre.) A próbálkozást az a megfontolás is motiválta, hogy megkönnyítsük a szakközépiskolákba iratkozott tanulók számára az általuk (és szüleik) által szabadon elhatározott „korrekciós irányváltást”, azzal, hogy ez magában a szakközépiskolában történhetik. Azt is tudni kell, hogy a gimnáziumi tanulmányokat választók legnagyobb hányada éppen az Egressy Szakközépiskolából került ki, és ily módon ők iskolaváltoztatás nélkül teheték meg ezt a „korrekciós irányváltást”. Bár kísérleti szakközépiskoláinkból az egységes középiskolai első szakasz (1-2. osztály) után az előző években is mentek át tanulók különböző gimnáziumokba, az átlépési szándékot többeknél az iskolaváltoztatási kényszerűség meghiúsította. Most – legalább is – az Egressyben ez az akadály elhárult.

Bármennyire értékeltük is az Egressy Szakközépiskola vállalkozását, már kezdetben nyilvánvalóvá vált, hogy nem eredeti rendeltetésének megfelelően szolgálja kísérletünk ama nem lényegtelen hipotézisének kipróbálását, amely szerint a tanulók számára előnyös a pályaválasztásukat is nagy mértékben meghatározó tanulmányi irányválasztás időpontját az egységes középiskolai első szakasz utánra helyezni. A hipotézis ugyanis feltételezte, hogy sikerül olyan szubjektív és objektív képzési körülményeket biztosítani, amelyek a tanulók számára a képességeik szerinti tanulmányválasztást teszik lehetővé. A szakközépiskolákban működő egységes középiskolai 1-2. osztályokból olyan tanulók továbbtanulását tartottuk indokoltnak gimnáziumban, akik legjobb képességeiket olyan tárgyakból bizonyították, amelyekben kiteljesedésüket a gimnázium jobban biztosíthatja, mint a szakközépiskola (kiváló képesség és érdeklődés pl. az irodalom, a történelem, a magyar nyelv és idegen nyelvek iránt, kiváló képesség és inkább elméleti, mint műszaki érdeklődés a matematika, a fizika, a kémia, stb. iránt).

Az Egressy Szakközépiskolában 1983 szeptemberében indított gimnáziumi osztály létszáma 21 tanuló (14 fiú, 7 leány), akik közül 14-en saját iskolájuk 3 párhuzamos osztályából, 7-en a Petrik Lajos Vegyipari Szakközépiskolából jöttek. Hogy mennyire nem eredeti szándékunk szerint alakult az osztály összetétele, azt legjobban az osztályfőnök jelentésének a következő részlete mutatja: „Az osztálynak mindenki tagja lehetett, aki jelentkezett. Többen voltak, akik a második év végén pótvizsgát tettek egy-egy tárgyból, így tanulmányi téren heterogén képet mutatott az osztály”. Az osztály érettségi elnöke is az érettségi vizsga jegyzőkönyvében utalt arra, hogy „az osztály megszervezésekor a gyenge gimnáziumi osztályok közé tartozott”, ami konkrétan azt jelenti, hogy II. osztály végén a közepes osztályzatok voltak túlsúlyban.

A harmadik osztályban két tanuló maradt ki tanulmányi ok miatt, mindketten a Petrik Szakközépiskolából jöttek. A negyedik osztályban egy tanuló jött Debrecenből, az érettségizők száma ilyen módon 20 volt.

A szakközépiskolákban működő kísérleti egységes középiskolai első szakaszból a gimnáziumba történt átmenetek motívumai külön tanulmányozást igénylenek. Ezt az alábbiakban meg is fogjuk tenni. Most azonban az érdekel bennünket, hogy ez a meglehetősen alacsony átlagszintről indult osztály hogyan végezte gimnáziumi tanulmányait, vajon tanulmányi eredményeik alakulását hátrányosan befolyásolta-e az a körülmény, hogy az 1-2. osztályban kísérleti képzésünkben részesültek. Kérdésünkre a leghitelesebb választ az osztály sorsát az érettségi után is gondosan figyelemmel kísérő osztályfőnök adja meg 1986 szeptemberében frott elemzésében. Ebből az értékes és érdekes jelentésből teszünk közzé most részleteket.

„A tanulók többsége azért jelentkezett az egységes tantervű osztályokba, mert valóban nem tudták még eldönteni, hogy milyen pályát válasszanak. Nagy elkeseredést okozott az első években, amikor kiderült, hogy azokat, akik gimnáziumba akarnak menni a második év után, Budapest különböző iskoláiba osztják szét. A megszokott és már megismert iskolához erősen kötődtek. Így volt, aki kedve ellenére a szakközépiskolát választotta volna ezért. Így érthetően nagy öröm volt a jelentkezők számára, hogy gimnazisták lehetnek az eredeti iskolájukban.

Végül is 1983-ban volt annyi jelentkező, hogy az Egressy G. Ipari Szakközépiskolában megkezdhetette tanulmányait egy gimnáziumi osztály.

A tanulmányi szintet tekintve induláskor a közepes osztályzatok túlsúlya volt a jellemző és ez a későbbiekben sem változott. Ez érthető, hiszen az egységes képzésű osztályokba ugyan viszonylag jobb tanulmányi eredményű tanulók jelentkeztek, de mégis olyanok, akik már eredményeikkel egy gimnáziumba általában nem kerültek volna be.

Az osztály, a nem kiemelkedő számszerű eredményekkel is, az Egressy G. Ip. Szakközépiskola legjobb tanulmányi munkáját nyújtotta a két év során. A korábban beadott statisztikai értékelésből ez kitűnik. A közhasznú társadalmi munkák során is az elsők között voltak mindig.

Az Egressy G. Ip. Szakközépiskolában a gimnáziumi osztály különlegesnek számított, és ezért kitüntetett figyelem is kísérte. Ez azonban sok elkeseredés forrása is volt, mert az ellendrukkerek népes tábora igyekezett ott is hibát találni, ahol nem volt. Egyes mérnöktanárok véleménye az volt, hogy a gimnáziumba azok valók, akik képtelenek megbírkózni a szakközépiskolai követelményekkel! Rosszul esett a tanulóknak, hogy az iskola igazgatója nem látogatta meg az óráikat, pl. bemutató osztályfőnöki órát sem, ill. a legtöbb szakfelületi látogatás során sem.

Az osztály jó személyi összetétele mellett talán az előbbieket is hozzájárultak, hogy igen jó, összetartó osztályközösség alakult ki. Nagy igyekezettel ügyeltek az osztály jó hírére. Minden iskolai munkában lelkesen vettek részt. Az iskolai táncsoport törzstagjai kerültek ki közülük. Többen az iskolai énekkar tagjai voltak. A KISZ iskolai vezetőségének is voltak tagjai az osztályból. Munkájukat nagy önállóság jellemezte. Tanáraikkal őszinte, jó kapcsolatban voltak. Személyes problémáikat is feltárták, és sokszor fordultak tanácsért egy-egy tanárukhoz.

A jó közösség kialakulásához feltétlenül hozzájárult, hogy a szülőkkel igen jó kapcsolat alakult ki.

Az osztály kulturális munkája kiemelkedőnek mondható. A két év során sok közös színház-, mozi-, ill. hangversenylátogatáson vettünk részt. Ilyen alkalmakra mindig több szülő is eljött.

A harmadik osztályban a magyartanár vezetésével színjátszókört alakítottak, mellyel a pedagógusnapon igen sikeres előadást tartottak. Erről videofelvétel is készült, melyet a továbbiakban a magyartanításban felhasználnak.

Végigkísérte a két év munkáját az a szorongó érzés a tanulóknban, hogy ők talán nem felelnének meg más gimnáziumban, és ezért hátrányban lesznek a felvételik során. Valószínűleg ennek tudható be, hogy vizsgákon, így az érettségien is rosszabb teljesítményt nyújtottak, mint ami a felkészültségük alapján várható lett volna.

Ennek ellenére a 16 továbbtanulásra jelentkezőből ma sokan valamely felsőoktatási intézmény hallgatói.”

Az elemzés kiegészítésül közöljük a tanulóknak a negyedik osztály végén az egyes tantárgyakból elért átlageredményeit és az érettségi vizsga átlageredményeit.

Az egyes tantárgyakból elért átlageredmények

Magyar irodalom	3,9
Magyar nyelvtan	3,9
Történelem	3,6
Filozófia	3,9
Orosz	3,4
Angol	4,2
Német	4,0
Matematika	3,0
Fizika	3,1
Biológia	3,9
Testnevelés	4,1
fak. történelem	4,1
fak. magyar	5,0
fak. biológia	4,0
fak. fizika	3,6
fak. eszperantó	4,2

Az érettségi vizsga átlageredményei

Magyar	3,63
Történelem	3,42
Matematika	3,05
Orosz ill. 2. id.nyelv	4,18

A fenti adatok és elemzések alapján egyáltalán nem mondható, hogy ez az 1-2. kísérleti egységes osztályt túlnyomóan közepes érdemjegyekkel végző gimnáziumi osztály, amelynek tanulói között akadtak a szakközépiskolából „eltanácsolt” tanulók is, sikertelen gimnáziumi osztály lett volna. Sőt teljesen megalapozottan mondhatjuk, hogy – figyelembe véve az indulási szintet – sikeres osztály volt, amely önmaga lehetőségeit maximálisan realizálta. Ezeknek a tanulóknak a többségét fel sem vették volna budapesti gimnáziumokba, a kísérleti szakközépiskolákban létesített egységes középiskolai első szakasz tette lehetővé számukra a gimnáziumi tanulmányokat, és azt, hogy a tanulmányok végén elérjék, sőt némileg meghaladják egy átlagos gimnáziumi osztály szintjét. Ami a felvételek arányát illeti felsőoktatási intézménybe, az – tekintetbe véve az érettségi éve utáni felvételeket is – minden várakozást meghalad. Az osztály teljes létszámából 50%-ot vettek fel felsőoktatási intézménybe (20-ból 10-et).

Az osztályból 16 volt a felsőoktatásba jelentkezők száma, a jelentkezőknek végül is 62,5%-át vették fel. Érdemes felsorolni az intézményeket, amelyekben továbbtanulnak: ELTE Jogi Kar 2 fő, ELTE BTK 1 fő, ELTE TTK 3 fő, Budapesti Műszaki Egyetem 2 fő, tanárképző, ill. tanítóképző főiskola 2 fő.

Egyáltalán nem kívánjuk idealizálni az Egressy gimnáziumi osztályát, és kívánatosnak feltüntetni a szakközépiskolai tanulmányokra alkalmatlanok gimnáziumba való átirányítását. Mi ennek az osztálynak a tanulmányi előmenetelét most kizárólag abból a szempontból vizsgáljuk, hogy hátrányt jelentett-e a tanulók gimnáziumi tanulmányai szempontjából az a körülmény, hogy nem a hagyományos gimnáziumi, hanem kísérleti egységes középiskolai 1-2. osztályokban tanultak. Vajon jobb eredményt értek volna-e el az előző esetben, ha természetesen egyáltalán felvették volna őket budapesti gimnáziumokba. Feltett kérdésünkre határozottan nemmel kell válaszolnunk. Az a tény, hogy nem a hagyományos gimnáziumi, hanem a kísérleti egységes középiskolai 1-2. osztályokban tanultak, nem jelentett hátrányt számukra a további gimnáziumi tanulmányokra nézve. Ez annyit jelent, hogy az Egressy Szakközépiskolában végzett gimnáziumi osztály igazolta: lehetséges eredményesen a gimnáziumi színvonal, a gimnáziumi képzéssel szemben támasztott elvárások veszélyeztetése nélkül működtetni egy olyan középiskolai rendszert, amely első szakaszában egységes képzést nyújt, és csak ennek elvégzése után választanak a tanulók tanulmányi irányt.

Átmenet a szakközépiskolákból gimnáziumba

Viszonylag igen jelentős számú átmenet történt a három budapesti kísérleti szakközépiskolából gimnáziumokba a kísérleti egységes középiskolai első szakasz (1-2. osztály) befejezése után.

1981-82 tanév	8 tanuló	(7 a Petrik és 1 a Kolos Szakközépiskolából)
1982-83 tanév	1 tanuló	(a Kolos Szakközépiskolából)
1983-84 tanév	24 tanuló	(14 Egressy, 7 Petrik, 3 Kolos)
1984-85 tanév	12 tanuló	(5 Egressy, 5 Kolos 2 Petrik)
1985-86 tanév	<u>13 tanuló</u>	(4 Egressy, 6 Petrik, 3 Kolos)
az öt tanév- ben összesen	58 tanuló	

Kísérleti iskoláink tanulóinak középiskolai tanulmányaik félidejében tehát módjuk volt minden különbözeti vizsga nélkül egyik iskolatípusból a másikba átlépni, illetve megfontolni, milyen tanulmányi irányt válasszanak. Tagadhatatlan egy ilyen átmenet lehetőségének a jelentősége az olyan tanulók számára, akik az általános iskola elvégzése után, tehát 14 éves korban – képességeikkel, életrésztükkel és szándékaikkal nem lévén még tisztában vagy más okok miatt – beiratkoztak vagy szüleik beíratták őket a középiskola egyik típusába, de két évi tanulás után, érettebb korban felismerik, hogy „iskolatévesztők”, és átlépnek (minden nehézség nélkül átléphetnek) a képességeiknek, szándékaiknak megfelelőbb iskolatípusba (esetünkben szakközépiskolából gimnáziumba). Ezt a lehetőséget a mi kísérletünk először teremtette meg a magyar középfokú iskolarendszerben. És ez elvileg – úgy gondoljuk – valóban fontos lépés egy átmeneteket, „korrekciós irányváltásokat lehetővé tevő”, éppen ezért demokratikusabb, a tanulók képességeihez jobban igazodó középfokú iskolarendszer létrejötté érdekében.

Ennek a lehetőségnek a tényleges működése kísérletünkben azonban egyáltalán nem mondható tökéletesnek, az iránytváltó tanulók egy részének az esetében az irányváltás motivációja nem felelt meg kísérleti elképzeléseinknek. A kísérleti elképzelés szerint ugyanis az egységes középiskolai első szakasz elvégzése után a tanulók tanulmányi irányváltásának mindenekelőtt képességeik, érdeklődésük, reális pályaválasztási elképzeléseik alapján kellene történnie. Szakközépiskolából gimnáziumba tehát olyan tanulónak indokolt átmenniük, akik pl. humán tárgyakban, idegen nyelvekben jó képességűek, e tárgyak iránt érdeklődésük fokozottabb, mint a műszaki tárgyak iránt, e tárgyak megfelelő felsőfokú tanulmányokat szeretnének végezni, vagy kiváló

eredményeket érnek el matematikából, természettudományi tárgyakból, és úgy gondolják, hogy a gimnáziumi tanulmányok e téren jobban segítik kibontakozásukat, és így jobban biztosítják felsőfokú tanulmányaik lehetőségét. A tanulók gimnáziumi tanulmányválasztását azonban nem mindig ezek a motívumok határozták meg. Akadtak köztük olyanok, akik szinte minden tárgyból közepes és elégséges eredménnyel végezték az egységes középiskolai első szakaszt. Sőt olyan is akadt, aki egy tárgyból csak pótvizsgával léphetett a 3. osztályba. Ezekről a tanulóktól nyilvánvalóan szabadulni akart a szakközépiskola. Jellemző, hogy pl. amikor a Petrik Szakközépiskola osztályfőnökeitől a gimnáziumba történő átmenet indokát kérdeztük, több tanuló esetében az indok a következő volt: „a vegyipari szakközépiskola elvégzésére alkalmatlan”. Természetesen a mi fent vázolt motivációs elképzeléseink szerint is történtek átírányítások. De meg kell állapítanunk, hogy az átírányítottak tanulmányi eredményei átlagosan az optimálisnál jóval alacsonyabbak voltak. Ezt a következő 38 szakközépiskolából gimnáziumba átment tanulónak az egységes középiskolai szakasz 2. osztályában elért eredményei mutatják.* (Az 1983-ban az Egressy Szakközépiskolában alakult gimnáziumi osztály tanulmányi útját külön elemeztük.)

	Magyar	Tört.	Orosz	Mat.	Fizika	Biológia
elégséges	10	7	13	18	9	4
közepes	20	12	14	16	20	15
jó	6	15	8	3	8	14
jeles	2	4	3	1	1	5
átlag	3,-	3,42	3,03	2,66	3,02	3,53

Az angol nyelvből 27 tanuló adatai álltak rendelkezésünkre

elégséges	2
közepes	3
jó	7
jeles	7
átlag	3,63

* Gimnáziumok, amelyekben az egységes alap után a tanulók továbbtanultak: Kaffka, Szilágyi, Kölcsey, Jedlik Á., Teleki Blanka, István, Dózsa, Szerb A., Rákóczi

A fenti 38 tanulóból 2 tanuló a dolgozók gimnáziumában fejezte be tanulmányait, 2 tanuló egyszer osztályt ismételt, 3 tanuló lemorzsolódott. Az 6 sorukra vonatkozóan nincsenek adataink. A 38 tanulóból tehát időben a nappali gimnázium 4. osztályába 31 tanuló jutott el, közülük 1 matematikából megbukott, 1 pedig – bár bukás nélkül fejezte be a 4. osztályt – nem tett érettségit.

Az alábbiakban közöljük a 31 tanuló 4. osztály végén kapott érdemjegyeit magyarból, történelemből, abból az idegen nyelvből amelyikből érettségi vizsgát tettek (néhányan az orosz mellett második idegen nyelvből – angolból és németből – is érettségiztek), matematikából; közöljük továbbá az időben érettségit tett 29 tanuló érettségi eredményeinek átlagát magyarból, történelemből, idegen nyelvekből, matematikából, fizikából

A negyedi osztályos átlageredmények

	Magyar	Tört.	Mat.	Orosz	Angol v. német
elégtelen	-	-	1	-	-
elégséges	5	5	5	2	4
közepes	12	13	11	3	5
jó	11	9	10	5	5
jeles	3	4	4	2	4
átlag	3,38	3,38	3,35	3,33	3,50

Az érettségi eredmények (29 tanuló)

	Magyar	Tört.	Mat.	Orosz	Angol v. német	Fiz.
elégséges	4	7	5	1	1	1
közepes	7	8	11	4	12	-
jó	12	9	9	3	1	4
jeles	6	5	4	4	4	3
átlag	3,68	3,41	3,07	3,83	3,44	4,12

Nehéz értékelni kísérletünknek ezt a fent leírt jelenségcsoportját. Az értékelés attól függ, milyen szempontból történik. Ha kizárólag azt a formális

szempontot tekintjük, hogy olyan tanulók, akik *bármilyen okból* nem érezték jól magukat a szakközépiskolában, a 2. osztály után minden nehézség, különbözőzeti vizsga nélkül átléphettek a gimnázium 3. osztályába, akkor ezt mindenképpen pozitívan ítélnéjük meg.

Ha abból a szempontból történik az értékelés (és ez nagyon lényeges szempont), vajon az általunk tervezett egységes középiskolai első szakasz alkalmas-e a gimnáziumi folytatás megalapozására, szintén egyértelműen pozitív a válasz. A vizsgált tanulópopuláció tanulmányi átlagai a 3-4. osztályban az érettségien azt mutatják, hogy a 2. osztályban elértékhez képest – a tőlük elvárható mértékben – sikerrel végezték gimnáziumi tanulmányaikat. Az csak növeli e megállapítás hitelességét, hogy 9 budapesti gimnáziumba szóródtak szét. A történelem kivételével minden tárgyból értékelhetően jobb tanulmányi eredményeik a gimnázium 4. osztályában és az érettségien, mint a 2. osztályban. A történelem kivételével nőtt a jók és jelesek száma. Feltételezhető, hogy ezek a tanulók jobb eredményeket akkor sem értek volna el, ha az 1-2. osztályokat hagyományos gimnáziumokban végezték volna. (Nem is beszélve arról, hogy egy részüket fel sem vették volna gimnáziumba.) Az is feltételezhető – hasonló átlagú tanulók előmenetelének analógiája alapján –, hogy szakközépiskolákban maradvá kevésbé sikeres lett volna tanulmányi előmenetelük, több kudarc érte volna őket. A lemorzsolódási adatok is rosszabbak lettek volna (kimaradás, ismétlés). Bizonyos, hogy azoknak a tanulóknak, akik felvételi tárgyakkól jó-jeles eredményeket mutattak fel, nagyobb esélyük volt felsőfokú tanulmányok végzésére. (Sajnos – az említett szétszórtság miatt – nincsenek megbízható továbbtanulási adataink. Négy tanulóról tudjuk, hogy az érettségi évében egyetemre, 5 tanulóról, hogy főiskolára jutott be. Ha az Egressy Szakközépiskolában nyitott gimnáziumi osztály felvételi adatait analógias alapnak vesszük, valószínű, hogy e csoport felvételi arányai sem alakultak kedvezőtlenül.

A fenti adatokból – különösen ha a 2. osztály végén két-három tárgyból jó-jeles és átlagosan is jó eredményű tanulók előmenetelét külön is vizsgáljuk – eléggé egyértelműen azt a következtetést lehet levonni, hogy a kísérleti egységes középiskolai szakasz alkalmas volt a 3-4. osztályos gimnáziumi tanulmányok megalapozására és éppen olyan sikeres elvégzésének garantálása, mint a hagyományos gimnáziumi 1-2. osztály. Még inkább megalapozottab lenne egy ilyen következtetés, ha a kísérlet során módunk lett volna a gimnáziumi 3-4. osztály érvényben lévő tantervén módosítani, esetleg az egységes alap tantervét is újból meggondolni, és ilymódon az egységes alap tantervéből és a 3-4. gimnáziumi osztályok tantervéből a gimnáziumi tanulmányok szempontjából egy egységesebb, a felesleges tantervi anyagot szelektáló, a nélkülözhetetlen tantervi anyag feldolgozására több lehetőséget biztosító rendszert kialakítani.

Erre azonban – több okból is – nem volt módunk. A kísérlet tehát megerősítette – még a megvalósulás folyamán bekövetkezett torzulások ellenére is –, hogy eredményesen lehetséges olyan középiskolai rendszert működtetni, amelynek egységes első szakasza van, és csak ez után történik a választás gimnáziumi és szakközépiskolai tanulmányi irány között.

Kísérletünk fenti hipotézisének megvalósulásában bekövetkezett torzulás természetesen nem elhanyagolható gond. Feltételezhetően hátrányos helyzetbe kerültek ugyanis azok a tanulók, akik gyengébb tanulmányi eredményeik miatt felsőfokú továbbtanulásra nem lehettek sem az érettségi évében, sem később esélyesek, nem vettek részt elhelyezkedést biztosító gyakorlati fakultatív képzésben, és így bizonyára az érettségi után elhelyezkedési, társadalmi beilleszkedési nehézségeik voltak. Rájuk vonatkozóan azt lehet mondani, jobb lett volna számukra, ha a szakközépiskolában maradnak, mert – ha gyenge eredménnyel is – mégis csak szakmunkásképesítéssel fejezik be középiskolai tanulmányaikat. Megemlíjtük, hogy voltak azért olyan tanulók is, akik jó fakultatív tárgyválasztással (könyvtárkezelés, számítógépezés, nevelési-alapismeretek, idegenforgalmi ismeretek) jövőjüket illetően nagyobb biztonságra tettek szert. A kérdés az, vajon az említett kedvezőtlen kihatások miatt a középiskolai első szakasz után lehetséges tanulmányválasztásra vonatkozó kísérleti hipotézisünk megkérdőjelezhető-e.

Arra a végkövetkeztetésre kell jutnunk, hogy nem a kísérleti hipotézis, nem a középiskolai egységes első szakaszra épülő differenciált képzés elgondolása téves, hanem arra, hogy optimális megvalósítására aktuálisan nem voltak meg a feltételek. E feltételek közül kiemelendő a *megfelelő orientáció*, amely a középiskolai tanároktól a mainál jobb pedagógiai és pszichológiai felkészültséget és más beállítottságot, továbbá több erre a munkára fordítható figyelmet, időt igényel. E feltételt – úgy tűnik – csak hosszabb távon lehet megteremteni. Nyilvánvalóan elhibázott, torz tanulmányi irányítás, orientáció az olyan, amely azért küldi a tanulókat egyik iskolatípusból a másikba, mert gyenge tanulmányi eredményeik miatt szívesen „szabadul meg” tőlük.

Nyilván az sem szerencsés körülmény az iskolaváltoztatás, a „korrekciós irányváltás” szempontjából, ha az átmenő tanulók sok „fogadó” iskolába szóródnak szét. A mi esetünkben – mint láttuk – a 3 kísérleti szakközépiskolából a 38 tanuló 9 gimnáziumban folytatta tanulmányait. Ilymódon szinte lehetetlen volt az elbocsátó iskolák kapcsolata a fogadó iskolákkal. Pedig ez a kapcsolat a tanulóknak az új iskolába való zavartalan beilleszkedése szempontjából nagyon is lényeges. A fogadó iskolák tanárainak az átjövő tanulókkal szemben tanúsított magatartása is lényeges tényezője az átmeneti rendszer optimális működtetésének. Erre sincsenek felkészülve tanáraink.

A fentiek is összefüggnek végül annak az alapvető feltételnek a hiányával, hogy a közoktatáspolitikai a korábban hangoztatott, sőt hivatalos dokumentumokban deklarált elvekkel ellentétben nem a középiskolafélesok (gimnázium, szakközépiskola) közelítésének irányába tett lépéseket, hanem az utóbbi években a korábbinál is nagyobb mértékben távolította őket egymástól.